

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

EXAMENSARBETE

Hösten 2012

Lärarytbildningen

Det står ju faktiskt i läroboken

- **En komparativ studie av faktaurvalet i läroböcker i religionskunskap på gymnasiet**

Författare

Adam Åberg

Anna Breisner

Handledare

Sigurd Rothstein

www.hkr.se

Det står ju faktiskt i läroboken

- En komparativ studie av faktaurvalet i läroböcker i religionskunskap på gymnasiet

Abstract

Studiens syfte är att undersöka vilket faktaurval författare till läroböcker i gymnasiekurserna religionskunskap 1 och Religionskunskap A gör i sin beskrivning av de abrahamitiska religionerna. Påverkar detta urval elevers kunskap om de olika abrahamitiska religionerna och följer läroböckernas innehåll kraven i respektive kursplan.

Studien granskar fyra olika läroböcker och om läroböckernas innehåll följer kunskapskraven i kursplanen för religionskunskap. Då en ny kursplan infördes höstterminen 2012 medför detta att studien även kommer att jämföra böcker som tillhörde den föregående kursplanen och den rådande. Metoden som används i studien är en komparativ textanalys med en hermeneutisk teoretisk utgångspunkt.

Det som kännetecknar den goda läroboken är att den ska vara nyanserad och beskriva innehållet utifrån olika perspektiv, samt vara problematiserande och allsidig. Studiens resultat visar att det finns en brist i läroböckerna att anlägga olika perspektiv, ofta beskrivs ett generaliserande innehåll.

Ämnesord: Läroböcker, abrahamitiska religionerna, undervisning, religionsundervisning, läroplan, läroboken

Innehåll

1. Inledning.....	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte.....	9
1.3 Frågeställningar	9
2. Läroplanernas värdegrund och kursplaner	10
2.1 Läroplanernas värdegrund	10
2.1.1 Religionskunskap A	10
2.1.1.1 Betygskriterier för betygen G, VG och MVG	11
2.1.2 Religionskunskap 1	11
2.1.2.1 Kunskapskrav för betygen A, C och E	12
3. Litteraturgenomgång	13
3.1 Lärobok och läromedel	13
3.2 Lärobokens funktion.....	13
3.3 Läroboken och lärande	15
3.4 Läroboken och dess innehåll	17
3.5 Frekvensen i lärobokens användning i undervisningen.....	19
3.6 Alternativ till läroboken	20
4. Metod och Teori	22
4.1 Teori – läroboken som källa till kunskap	22
4.1.1 Fenomenologi	22
4.2 Metod.....	22
4.2.1 Kvalitativ metod.....	22
4.2.2 Textanalys	23
4.2.3 Komparativ textanalys	24
4.2.4 Teori och Metod sammanfattning	24
4.3 Källmaterial	25
4.3.1 Lärobok: En mosaik	25
4.3.2 Lärobok: Religionskunskap A	25
4.3.3 Lärobok: Söka svar	26
4.3.4 Lärobok: Religionskunskap 1	26
4.4 Avgränsningar	27
5. Empirisk undersökning	28

5.1 Resultat och Analys	28
5.2. Disposition	28
5.2.1 Gudsbilden inom de abrahamitiska religionerna	28
5.2.1.1 Läroböckernas presentation av judendomens gudsbild.....	29
5.2.1.2 Läroböckernas presentation av kristendomens gudsbild.....	31
5.2.1.3 Läroböckernas presentation av islams gudsbild.....	33
5.2.1.4 Sammanfattande analys av läroböckernas presentation av gudsbilden i de abrahamitiska religionerna	34
5.2.2 Riter inom de abrahamitiska religionerna.....	35
5.2.2.1 Läroböckernas presentation av riter inom judendomen	35
5.2.2.2 Läroböckernas presentation av riter inom kristendomen	37
5.2.2.3 Läroböckernas presentation av riter inom islam	39
5.2.2.4 Sammanfattande analys av läroböckernas beskrivning av riter inom de abrahamitiska religionerna	40
5.2.3 Inriktningarna inom de abrahamitiska religionerna.....	40
5.2.3.1 Läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom Judendom.....	40
5.2.3.2 Läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom Kristendom	43
5.2.3.3 Läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom Islam	46
5.2.3.4 Sammanfattande analys av läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom de abrahamitiska religionerna.....	47
5.2.4 Högtiderna inom de abrahamitiska religionerna.....	47
5.2.4.1 Läroböckernas presentation av de olika högtiderna inom Judendom	48
5.2.4.2 Läroböckernas presentation av de olika högtiderna inom Kristendom.....	50
5.2.4.3 Läroböckernas presentation av de olika högtiderna inom Islam.....	51
5.2.4.4 Sammanfattande analys av läroböckernas presentation av högtider inom de abrahamitiska religionerna	52
5.3 Sammanfattning av resultat och analys	53
6. Diskussion	54
6.1 Läroboken och läroplaner	54
6.1.1 Religionskunskap A	54
6.1.2 Religionskunskap 1	55
6.2 Lärobokens funktion.....	57
6.3 Läroboken och lärande	58
6.4 Lärobokens innehåll	59

6.5 Frekvensen i lärobokens användning i undervisningen.....	61
6.6 Alternativ till läroboken.....	61
6.7 Metoddiskussion.....	62
7. Slutsatser	63
Referenslista	65
Litteratur	65
Internetkällor	67

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Den här studien belyser olika skillnader och likheter mellan de abrahamitiska religionerna i läroböcker i religionskunskap. De abrahamitiska religionerna är ett samlingsbegrepp för världsreligionerna judendom, kristendom och islam. Dessa tre religioner har sitt ursprung i Mellanöstern och har gemensamma grundläggande trosuppfattningar. Dessa trosuppfattningar är bland annat att de tre religionerna har Abraham som stamfader. Deras gudsbegrepp innebär tron på en Gud, denna gud har egenskaperna skapare, upprätthållare och domare.

Läroboken är ett pedagogiskt verktyg i skolan och genom att undersöka dess påverkan på undervisningen ska studien belysa vilket resultat läroboksförfattarnas urval kan ha på elevers syn gällande de abrahamitiska religionerna. Läroboken är en kompromissprodukt där författaren måste ta hänsyn till olika aspekter. Den ska anpassas till undervisningen, bygga på vetenskapliga grunder, konkurrera med andra läroböcker samt ha ett innehåll som lever upp till kursplanens kunskapskrav (Almgren 2011). Denna studie granskar därför om läroböckernas innehåll följer kunskapskraven i kursplanen för religionskunskap. Då en ny kursplan infördes höstterminen 2012 medför detta att i denna studie jämförs böcker som tillhörde den föregående kursplanen och den rådande.

Studien är ett resultat av vårt intresse för religionskunskapspedagogik och didaktik i vårt framtida yrke som gymnasielärare i religionskunskap. Som nyutexaminerade lärare anser vi att det finns en fördel att ha kunskap om olika läroböckers innehåll och hur väl de stämmer överens med kursplanerna. Studien intar ett nytt perspektiv på textanalys av läroböcker i religionskunskap och medvetandegör för läsaren skillnader och likheter läroböckerna emellan. De flesta lärare använder läroboken mer eller mindre regelbundet vilket leder till att dess innehåll är något som eleverna ofta kommer i kontakt med (Bachmann 2005; Levén 2003). Ur detta perspektiv är vår studie av högst aktuell karaktär.

1.2 Syfte

Studiens syfte är att undersöka vilket faktaurval författare till läroböcker i gymnasiekurserna religionskunskap 1 och Religionskunskap A gör i sin beskrivning av de abrahamitiska religionerna. Påverkar detta urval elevers kunskap om de olika abrahamitiska religionerna och följer läroböckernas innehåll kraven i respektive kursplan.

1.3 Frågeställningar

- Vilka likheter och skillnader finns det i författarnas presentation av gudsbild, riter, religionsinriktningar och högtider i de abrahamitiska religionerna?
- Hur uppfyller läroböckernas kapitel om de abrahamitiska religionerna kunskapskraven för respektive kursplan?

2. Läroplanernas värdegrund och kursplaner

Här nedan kommer delar av Läroplanerna Lpf94 och Lgy11 presenteras. Anledningen att detta presenteras är att studiens resultat kommer att analyseras med vad som står i de båda läroplanerna. De olika betygsstegen och kunskapskraven kommer också att bearbetas i jämförelse mot studiens resultat.

2.1 Läroplanernas värdegrund

I skolans styrdokument finns en grundläggande värdegrund som tillsammans med skollagen (1985:1 100) avser att skolverksamheten ska vila på grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som jobbar i skolan ska arbeta för människans egenvärde och i respekt för vår gemensamma omgivning. I Lpf94 och Lgy11 tar den grundläggande värdegrunden också upp att skolans uppgift är att förmedla värderingar så som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, jämställdhet, solidaritet samt människors lika värde. Detta ska också enligt läroplanen ske i överrensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism. Skolans ansvar är också att främja förståelse för andra människor och främlingsfientlighet och intolerans ska bemötas med kunskap. Undervisningen ska vara allsidig och saklig och om värderingar redovisas ska det alltid framgå vem det är som står för dem (a.a.). Lgy11 tar också under rubriken förståelse och medmänsklighet upp att ingen i skolan ska utsättas för diskriminering på grund av religion, trosuppfattning eller etnisk tillhörighet (a.a.).

2.1.1 Religionskunskap A

Kursplanen för religionskunskap A (Lpf94) syftar till att:

Ämnet religionskunskap syftar till att ge kunskaper om trons innehåll och traditioner inom olika religioner och andra livsåskådningar och skapa medvetenhet om att begrepp, kunskaper och analysredskap behövs för att kunna värdera och ta ställning. Utbildningen ger därmed fördjupade kunskaper samt ökad förståelse för människor med olika religioner och livsåskådningar.

Kursplanen tar också upp att eleverna ska öka sina kunskaper om kristendomen och andra världsreligioner och detta innebär ökade kunskaper om respektive religions huvudtankar, traditioner, värderingar och uttrycksformer. Vidare ska innehållet utveckla elevernas förståelse för hur religion och livsåskådning påverkar människors sätt att tänka, handla och skapa. Några av kursplanens mål (RE1201) som eleven skall ha uppnått efter avslutad kurs:

- kunna beskriva och förstå hur religion och livsåskådning tar sig uttryck i människors sätt att tänka och handla
- känna till kristendomens och några andra världsreligioners och andra livsåskådningars grundläggande uttrycksformer, tro och idéer
- kunna relatera religioners och andra livsåskådningars uttrycksformer, tro och idéer till problemsituationer i vardags- och yrkesliv

- kunna samtala om problemsituationer i vardagen och i yrkeslivet utifrån en given etisk och moralisk utgångspunkt
- kunna identifiera och ta ställning till sådant som befrämjar eller som strider mot grundläggande värden i samhället
- kunna reflektera över andra människors olika sätt att tänka om liv, tro och etik
- förstå vad de egna värderingarna betyder för självuppfattningen och för hur man uppfattar människor i sin omgivning.

2.1.1.1 Betygskriterier för betygen G, VG och MVG

Betyget G

- Eleven jämför riter, traditioner och levnadssätt i olika religioner
- Eleven redovisar sådana kunskaper om kristendomen och några andra världsreligioner som ökar förståelsen för olika livsmönster bland människor i den närmaste omgivningen.

Betyget VG

- Eleven ger exempel på religioners betydelse för individ och samhälle, nationellt och internationellt.

Betyget MVG

- Eleven upptäcker likheter och skillnader mellan kristendomens och några andra världsreligioners grundtankar och uttryckssätt och tillämpar dem på aktuella frågor såsom kvinnosyn och samhällssyn i ett aktuellt och ett historiskt perspektiv.

2.1.2 Religionskunskap 1

Ämnesplanen för religionskunskap 1 (Lgy11) syftar till att eleverna:

breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om religioner, livsåskådningar och etiska förhållningssätt och olika tolkningar när det gäller dessa. Kunskaper om samt förståelse för kristendomen och dess traditioner har särskild betydelse då denna tradition förvaltat den värdegrund som ligger till grund för det svenska samhället. De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att analysera och värdera hur religion kan förhålla sig till bland annat etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.

Eleverna ska också ha ett öppet förhållningssätt till olika livsstilar, olikheter och livsåskådningar. De ska ha en förståelse för att leva i ett samhälle som har en stor kulturell mångfald. Vetenskapen ska ligga till grund för ämnet och frågor gällande evolution och skapelse ska diskuteras utifrån olika synvinklar.

Vidare så tar ämnesplanen RELREL01 upp att undervisningen i ämnet religionskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla förmågan att analysera livsåskådningar och religion med hjälp av olika tolkningar och perspektiv. Eleverna ska också få möjlighet att bilda sig olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap. De ska också kunna analysera etiska frågor och olika livsåskådningar i relation till kristendomen men också andra religioner och livsåskådningar.

2.1.2.1 Kunskapskrav för betygen A, C och E

Betyg A

Eleven kan utförligt och nyanserat redogöra för och analysera världsreligionerna och några livsåskådningar samt utförligt och nyanserat redogöra för deras kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. I sin analys förklarar eleven komplexa samband och drar välgrundade och nyanserade slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv. Vidare kan eleven utförligt och nyanserat redogöra för likheter och skillnader mellan världsreligionernas människosyn och gudsuppfattningar och underbygga sina resonemang med välgrundade och nyanserade argument.

Betyg C

Eleven kan utförligt redogöra för och analysera världsreligionerna och några livsåskådningar samt utförligt redogöra för deras kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. I sin analys förklarar eleven samband och drar välgrundade slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv. Vidare kan eleven utförligt redogöra för likheter och skillnader mellan världsreligionernas människosyn och gudsuppfattningar och underbygger sina resonemang med välgrundade argument.

Betyg E

Eleven kan översiktligt redogöra för och analysera världsreligionerna och några livsåskådningar samt översiktligt redogöra för deras kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. I sin analys förklarar eleven enkla samband och drar enkla slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv. Vidare kan eleven översiktligt redogöra för likheter och skillnader mellan världsreligionernas människosyn och gudsuppfattningar och underbygga sina resonemang med enkla argument.

3. Litteraturgenomgång

3.1 Lärobok och läromedel

Enligt Skolverket (2006) är definitionen av läromedel bred och innefattar allt som lärare och elever använder för att nå kunskapsmålen (a.a.). Tidningar, datorer, internetklipp, jordglobar och så vidare får i en undervisningssituation karaktären av att vara läromedel. Läroboken är ett sådant läromedel, men i denna studie åtskiljs läroböcker och läromedel. Begreppet lärobok är i denna studie detsamma som Svensson, Juhlin (1994) benämner det primära läromedlet ”elevens bok”. ”Elevens bok” är förlagsproducerad och skapad för undervisning i skolan. Det primära läromedlet innehåller det huvudsakliga innehåll som undervisningen ska omfatta och är skapade efter skolans styrdokument. Därmed utesluts andra böcker som är förlagsproducerade och skapade för undervisning, såsom olika fördjupningsunderlag och historiska atlaser.

3.2 Lärobokens funktion

Den pedagogiska texten, som Svensson (2000) väljer att kalla läroboken, är producerad för en viss kontext som är den institutionella skolan. Den ska användas i skolans rumsliga, tidsliga och sociala ramverk där den har en kunskapsgenererande uppgift (a.a.). Läroboken är enligt Strömqvist (1994) ett inlärningsverktyg och en kunskapskälla som ska utveckla läsarens kunskapsstrukturer (a.a.). Enligt Ammert, (2011) Selander och Leeuwen (1999) är läroboken en del av socialiseringen av elever, som innefattar elevers syn på sig själva och på deras omgivande samhälle (a.a.). Lärobokens funktion för elevers lärande är därför inte enbart att ge dem enstaka kunskaper utan även att skapa identiteter (Ammert 2011).

Betygsskillnaderna mellan de elever vars föräldrar har grundskoleutbildning och de som har längre utbildning har ökat de senaste åren (Almgren 2011). Skolverket (2009) slår fast att det är föräldrarnas utbildningsnivå som är den mest avgörande bakgrundsfaktorn för elevers slutbetyg (a.a.). Läroboken är enligt Almgren (2011) en faktor som kan utjämna denna sociala skillnad genom dess demokratiska karaktär. Läroboken ger elever samma möjligheter oavsett socialt ursprung (a.a.).

Läroboken är för lärarna betydelsefull vid planeringen av lektioner och under lektionerna. För eleverna upplevs den framförallt som viktig som underlag inför prov och uppgifter (Nelson 2006). Detta överensstämmer med Selander och Leeuwen (1999) som menar att elevernas användning av läroboken framförallt är inriktad på att införskaffa sig de kunskaper som läraren efterfrågar (a.a.).

Enligt Holmén (2006) är läroboken den viktigaste faktorn för hur lärare utformar sin undervisning. Denna ståndpunkt baserar Holmén på undersökningar som gjorts i de nordiska länderna. Undersökningarna spänner över olika ämnen och årskurser. I skolverkets rapport (2006, nr. 284) slås det fast att läroboken har en stark påverkan på undervisningen. Påverkan avser framförallt undervisningens innehåll, mål och att hålla eleverna sysselsatta (a.a.). Lärarnas arbete i skolan omfattar uppgifter som ligger utanför det pedagogiska arbetet, dessa uppgifter har på senare tid blivit fler. Almgren (2011) menar att detta leder till lärobokens position som det viktigaste läromedlet befästs, framförallt i sin roll som utgångspunkt för undervisningen.

I en studie Englund (1999) genomförde kom hon fram till fem funktioner läroboken har som gör att den har inflytande över undervisningen. Den första funktionen är lärobokens auktoritära roll som den tillskrivs genom att den uppfattas vara kunskapsgaranterande. Detta innebär att lärare förutsätter att läroboken uppfyller kursplanens mål, vilket i sin tur gör att undervisningen uppfyller dessa mål om den baseras på läroboken. Svenssons (2000) observation av ämneskonferenser där nya läroböcker skulle väljas ut visade att lärarna gjorde ett grundläggande antagande kring läroböcker och kursplaner. Antagandet var att läroboken garanterade att kursplanen följs i den pedagogiska praktiken (a.a.).

Lärobokens andra inflytelsegenererande funktion är dess sammanhållande karaktär. Den skapar en helhet i undervisningen för elever och lärare. I teorin får alla elever möjlighet till en sammanhängande undervisning eftersom att de själva kan läsa i läroboken om de uppfattar att de halkat efter eller att de inte förstått sammanhanget.

Den tredje funktionen omfattar bedömningen av eleverna och hänger ihop med funktionerna ovan. Har undervisningen baserats på lärobokens kunskap uppfattar läraren att ett prov baserat på läroboken också följer kursplanens mål. Alla elever får inför provet samma studieunderlag. Detta är praktiskt för läraren och underlättar utvärderingen av eleverna. Det är för läraren tidskrävande att skapa ett eget kunskapsunderlag till eleverna inför provet och ska provet baseras på elevernas lektionsanteckningar kan läraren inte veta om alla elever har samma underlag.

Den fjärde funktionen läroboken har i undervisningen är att den underlättar lärarens arbete, men att den troligen även underlättar för eleverna. Det är tidkrävande att skapa ett lektionsunderlag till eleverna och osäkra lärare kan luta sig mot lärobokens kunskapsauktoritet. För eleverna är det enklare med en lärobok. Alternativet är artiklar, uppslagsverk, arbetsblad och liknande material som kan uppfattas vara mer komplicerade än läroboken. De är generellt sett och ofta inte tillrättalagda för undervisning. Läroboken

underlättar för läraren i planeringen av undervisningen, både i det korta och långa perspektivet. Det gör den eftersom att den är uppdelad i teman och avsnitt och ger läraren ett planeringsunderlag.

Den femte funktionen benämner Englund som lärobokens disciplinerande roll. Läroboken gör att alla elever alltid har något att göra. Den differentiering som uppstår när elever genomför uppgifter olika snabbt innebär att de färdiga eleverna behöver nya uppgifter. Läroboken tillfredsställer detta behov. Dessa funktioner förklarar varför läroboken påverkar undervisningen starkt och varför lärare väljer att arbeta med en lärobok (Englund 1999; 2011).

Svensson (2000) har i sin studie kommit fram till två inriktningar för användning av läromedel i gymnasieskolan. I den inriktning som majoriteten av studiens lärare ingår har läroboken en framskjuten roll medan de andra läromedlen ses som komplement. Den andra inriktningen innebär att läroboken är ett av flera läromedel som samverkar. I den första inriktningen, som kan ses som den traditionella, har läroboken en strukturerande och disciplinerande funktion. En för eleverna gemensam pedagogisk text underlättade lektionernas organisering och för frånvarande elever inför prov (a.a.).

En läroboks funktion varierar mellan vilken lärare det är som undervisar. I Naeslunds (1991) studie observerade han tre lärare i samma ämne i grundskolan. Det visade sig att läroboken hade tre olika funktioner, funktionen som huvudkälla till kunskap för eleverna, funktionen som utgångspunkt vid övningar och funktionen som referens och tolkningsunderlag.

Läroboken är en ramfaktor för undervisningen, en av de faktorer som påverkar och styr undervisningen mest. Tidigare var lärobokens funktion ofta att vara det fullständiga lektionsunderlaget, idag är variationen större i användningen av läroboken. Det är vanligt att läraren låter eleverna läsa den som introduktion till ett delavsnitt. Läroboken ger även delmomentet en sammanfattande avslutning och kan fungera som examineringsunderlag. När läroboken dominerar undervisningen riskerar elevernas intresse och livsvärld komma i skymundan. Detta eftersom att läroboken inte är anpassad efter den stora variationen bland elevers intressen och livsvärld (a.a.).

3.3 Läroboken och lärande

Lärobokens olika funktioner menar Englund (1999) kan vara både positiva och negativa för undervisningen och för elevers lärande. Det finns många variabler som avgör om lärobokens påverkan på undervisningen är bra eller dålig. Dessa variabler kan vara lärobokens kvalitet,

skolämne, årskurs och elevgrupp. Lärobokens kunskapsgaranterande roll kan vara negativ eftersom att undervisningen riskerar att endast erbjuda eleverna en typ av kunskap och innehåll. Läroboken kan även förhindra läraren från att vara flexibel i valet av medel för att nå målet, olika elevgrupper har olika förutsättningar. Inflytandet kan bli negativt om elever och lärare inte intar ett kritiskt förhållningssätt, utan endast accepterar kunskapen i läroboken som den enda sanna. Om läroboken endast används som en källa för mekanisk reproduktion av kunskap samtidigt som detta innehåll är främmande för elevernas livsvärld är lärobokens påverkan negativ på elevers lärande. Detta hänger samman med om proven endast examinerar kunskap som kan likställas med reproducerad fakta(a.a.).

Lärarens pedagogiska grundsyn är den avgörande faktorn för vilken roll läroboken tillskrivs(Skolverkets rapport 2006, nr. 284; Svensson 2011). Detta betonar också Englund (1999) inför sin redogörande av lärobokens funktioner i undervisningen (a.a.). Korsell (2007) kom i sin intervjustudie fram till att lärare inte vill använda de läroböcker som strider mot deras syn på lärande. Detta leder till att det finns en vilja hos lärarna att vara en aktiv del av processen att köpa in läroböcker (a.a.). Enligt skolverkets rapport (2006) är det lärarstilen som bestämmer hur läroböckerna används i undervisningen och inte tvärtom. Detta leder till att för vissa lärare är läroboken den avgörande kunskapskällan medan för andra är den ett komplement.

Läroboken har olika pedagogiska funktioner och det är upp till läraren att besluta om vilka (a.a.). Den funktion som läroboken får är beroende av kunskapssynen. Englund (2011) menar att de flesta människor är överens om att skolans uppgift är att elever ska nå redan hävdvunna kunskaper. Denna kunskap nås genom att varje elev återskapar den hos sig själv. Elever kommer i kontakt med andras erfarenheter, dessa erfarenheter integreras och blir en meningsfull del av elevens livsvärld. Studier visar att innehållet i läroboken oftast behandlas aktivt av elever och lärare, detta arbetssätt underlättar elevers lärande. Det finns dock en risk om läroboken dominerar innehållet i undervisningen och begränsar elevers erfärande, det erfärande som Dewey¹ talar om (a.a.). För att en lärobokstext ska uppfattas som meningsfull av eleverna måste den orientera dem i existensen och göra den förståelig i förhållande till deras erfarenheter (Karlsson 2011). Enligt Nelson (2006) används inte läroboken av elever

---

¹ ”det erfärande som en människa är med om, eller tar till sig, medför en förändring både hos den som och i det som erfars” Englund (2011) om Deweys syn på erfärande.

och lärare efter modern pedagogisk teori. Modern pedagogisk undervisning är enligt Nelson det sociokulturella perspektivet² (a.a.).

3.4 Läroboken och dess innehåll

Läroboken har som uppgift att överföra ett innehåll som är resultatet av ett urval som ska överensstämja med läroplanens och kursplanens krav. Den ska samtidigt ha ett innehåll som svarar på behoven hos lärare och elever (Ammert 2011).

Härenstam (2000) menar att det finns en syn på att kunskapen i religionsläroböcker är slutgiltig sanning. Religionerna bearbetas som om de vore objekt och att det därmed går att avgöra vad som är sann och falsk kunskap kring dem (a.a.). Många elever utgår ifrån att lärobokens innehåll är fakta, fakta i den bemärkelse att det är sanningen som beskrivs. Urvalet som läroboksförfattare gör kan emellertid beskriva olika företeelser på olika sätt (Holmén 2006). Kunskapen i läroböcker är ett resultat av kunskapsreproduktion, ett urval av vetenskapliga resultat. I läroböckernas begränsade omfång måste kunskapen göras konkret och gripbar, vilket innebär att mångfald måste ersättas med centrala enkla förklaringar. Denna anpassning av kunskapen medför en förändring av det vetenskapliga resultatet (Selander 1988).

Enligt Härenstam (2006) är omöjligt att i en lärobok ge en rättvis och sann bild av en världsreligion. Lärobokens kunskap måste utgå från vetenskapliga resultat, dessa resultat karaktäriseras ofta av en stor mängd och av varierande art. En läroboksförfattare kan omöjligt ha en övergripande bild av en världsreligion, än mindre över ett flertal. En religion är inte något enhetligt, utifrån många aspekter är religionen relativ till individ och plats. Det finns därför ett problem i valet av vems religion som ska representeras. Läroboksförfattaren gör ett värderande urval över vad som anses vara betydelsefull kunskap, förhoppningsvis med utgångspunkt ur läroplanen. Religionsbokens innehåll formar elevernas inställning till olika religioner eftersom att läroboken har en sådan framskjuten plats i undervisningen. Läroboksförfattarens urval blir därmed avgörande för elevers kunskaper om olika religioner (Härenstam 2006)). Hermansson Adler (2004) skriver att läroböckerna idag vanligtvis inte motstrider forskningens resultat, men att urvalet är ett resultat av författarens syn på kunskap (a.a.).

---

² Enligt Dysthe (2003) innebär det sociokulturella perspektivet att lärandet sker inom den sociala gemenskapen och att interaktion mellan individer är grundläggande för lärandet. Lärandet är situerat och eleven utvecklas genom att utmanas i sin närmaste utvecklingszon.

I Skolverkets rapport (2006, nr. 285) görs en granskning av läroböcker i grundskolan och gymnasiet. Ämnena som berörs är biologi/naturvetenskap, historia, samhällskunskap och religionskunskap. Rapportens sammanfattande bedömning är att det inte går att skriva den perfekta läroboken. Synen på vad en lärobok ska innehålla och hur den är strukturerad är subjektiv, detta har lett till att läroböcker utformas på ett sätt som ska passa så många som möjligt. Likriktningen av läroböckerna blir därmed ett resultat av dess kommersiella status.

Terminologin måste anpassas så att eleverna förstår texten vilket leder till att den enligt vetenskapen blir problematisk. De läroböcker som är skrivna av lärare säljer fler exemplar jämfört med de böcker som är skrivna av forskare. Den troliga anledningen är att de författare som är lärare har skrivit böcker som är anpassade till undervisningen, detta prioriterades framför forskningsanknytningen (a.a.). Lärare kräver en flexibilitet hos läroboken. Det ska finnas en möjlighet att kunna välja att använda hela läroboken eller endast utvalda delar av innehållet i undervisningen. Innehållet ska vara flexibelt på ett sätt som gör att det går att anpassa till en varierad undervisning, med skilda arbetsformer för att nå kunskapsmålen (Svensson 2011).

Härenstam (2006) talar om att den goda läroboken är den optimala kompromissen. Den har ett begränsat utrymme, det är inte möjligt att beskriva ett helt ämnesområde på ett par hundra sidor (a.a.). De böcker som skolverkets rapport (2006, nr. 285) ansåg som goda exempel presenterade sitt innehåll utifrån olika perspektiv, de var nyanserade, problematiserande och allsidiga. Härenstams (2006) granskning av religionsläroböcker visade på att en del läroböcker och avsnitt i läroböcker hade en del goda exempel. Författarna anlade olika perspektiv i sin presentation av innehållet, tillexempel så beskrevs andra anledningar till konflikter förutom de religiösa orsakerna. Vidare lade författarna till böckerna en tyngdpunkt på likheter mellan olika religioner istället för att fokusera på skillnader (a.a.).

Det har gjorts få studier kring vilken direkt effekt lärobokens innehåll har på elevers lärande (Ammert 2011). Melanders (1995) analys av lärobokstexter visade på olika brister i texternas djup. Texterna var formulerade så att de ledde till en ytlig läsning där fragmentariska fakta memorerades utan att sättas in i ett sammanhang. Dessa brister härleder Melander till texternas begreppsvärld som inte anpassats till elevernas verklighet och till delavsnitt som inte logiskt hänger ihop med huvudtemat (a.a.). De senaste två decennierna har läroböckerna i skolans orienteringsämnen övergått mot att ha en berättande stil, där urvalspresen tvingar fram en sammanhangsbeskrivande stil. Tidigare hade läroboken i orienteringsämnena en lexikonkaraktär där fakta radades upp. Många läroböcker i dessa

ämnen vill idag aktivera eleverna. Eleverna ska undersöka, analysera, diskutera och ta ställning (Hermansson Adler 2004).

Reichenberg (2000) kom, i sin studie kring elevers förståelse av lärobokstexter, fram till att en mer berättande text underlättade elevers lärande. Texterna hon studerade hade skapats för historia och samhällskunskap på högstadiet. Reichenberg menar att om texterna har en livfullt berättande röst som sätter igång elevernas fantasi ökar intresset för innehållet och eleverna förstår enklare sammanhanget. Nivån på textens innehåll är en balansgång mellan att vara för svår och för enkel. En för enkel text saknar de utmaningar som krävs för utveckling medan en för svår text skapar ointresse hos eleverna samtidigt som de lär sig mindre (a.a.). Allt förenklade texter underlättar inte lärandet för svagare elever eftersom att texterna hoppar över behövliga tankeled (Ammert 2011).

3.5 Frekvensen i lärobokens användning i undervisningen

Läroböcker har en stark ställning i undervisningen, det är en väldigt liten andel av lärarna i den svenska skolan som väljer att aldrig arbeta med den (Englund 2011; Ammert 2011).

Skolverkets rapport (2006, nr. 284) kom fram till att det går att se en generell bild över hur lärobokens roll varierar mellan olika skolämne. Inflytandet är större i matematik och i de naturorienterade ämnena, medan inflytandet är mindre i de humanistiska ämnena. Detta beror troligtvis på att de humanistiska ämnenas struktur inte ses som lika fast som de naturorienterade ämnenas. I de praktiska ämnena har läroboken en svag ställning. Rapporten visar att läroboken inte är det enda läromedel som har inflytande på undervisningen utan att andra läromedel också har en avgörande verkan på undervisningen. I rapporten undersöks lärobokens roll i samhällskunskap och engelska. Samhällskunskap är ett ämne där undervisningen kan likna religionskunskapsundervisningen. Undersökningen visade att läroboken har ett stort inflytande i samhällskunskapsundervisningen, men att det var större i engelskaundervisningen. I samhällsundervisningen användes fler andra läromedel, såsom texter och media från internet. Undersökningen visade även att läroboken användes mer frekvent i de högre årskurserna jämfört med de lägre (Skolverket 2006). Englund menar att det framförallt är i SO-ämnena som läroboken tagit ett litet steg tillbaka i frekvensen av användning (a.a.).

I en undersökning som Bachmann (2005) genomförde visade det sig att 87 % av de tillfrågade lärarna i Norge, som undervisade i olika ämnen och årskurser, använde läroboken ofta i sin planering och undervisning. I Levéns (2003) studie var det 82% av lärarna som regelbundet eller ofta använde läroböcker i undervisningen. Att använda läroboken ofta

innebar att läraren använde den varje lektion. Studien omfattade 766 lärare i olika årskurser och ämne, endast 1,7 % av lärarna använde aldrig läroboken.

Enligt Holméns (2006) undersökning var det framförallt oerfarna lärare som gav läroboken störst inflytande över undervisningen. Det fanns de lärare som aldrig eller i låg utsträckning utnyttjade läroboken(a.a.). Wikmans (2004) forskning styrker att en lärares erfarenhet och längden på utbildningen påverkar lärobokens status i undervisningen. Lärare med lång utbildning och erfarenhet har högre tendens att använda andra läromedel jämte läroboken (a.a.). I Levéns studie (2003) är däremot skillnaden liten mellan de med lång yrkeserfarenhet och de med kortare yrkeserfarenhet när det kommer till hur frekvent läroboken används undervisningen (a.a.).

3.6 Alternativ till läroboken

Läroboken är inte det enda läromedlet som lärare och elever använder i skolan. I samhällskunskap³ kompletteras ofta läroboken med andra läromedel. Kompletterande läromedel kan vara tidningar, TV-program, internet, faktaböcker och skönlitteratur (Skolverkets rapport 2006 nr. 285).

Det är vanligt att lärare skapar läromedel till eleverna genom att kopiera önskat material från olika källor eller att de producerar materialet själva (Korsell 2007). Vanliga anledningar till att lärare använder andra läromedel än läroboken är att de vill ge eleverna en grundligare kunskap, en mer aktuell bild, levandegöra ämnet, variera undervisningen och väcka intresset för ämnet (Skolverkets rapport 2006 nr. 285 och Korsell 2007).

När lärare väljer att fokusera på läroboken som en garant för att kursplanen följs hamnar läroboken i centrum bland olika läromedel. När lärare däremot sätter eleverna och deras kunskapssökande i fokus blir läroboken endast ett läromedel bland många andra. Majoriteten av lärarna i Svenssons studie hade läroboken i centrum (Svensson 2011).

Studier från 1992 och 2003 visar att lärobokens betydelse har minskat i jämförelse med andra läromedel i SO-undervisningen (Skolverkets rapport 2006 nr. 285). Hermansson Adler (2004) menar att lärobokens tillbakagång kan härledas till nedskärningar i budgeten för inköp av läromedel och utökade möjligheter till internetåtkomst (a.a.). Skolverkets rapport (2006 nr. 284) visar att lärare själva vill anpassa valet av läromedel till sin egen pedagogiska och didaktiska stil.

---

³ I många fall påminner samhällskunskapsundervisningen med religionskunskapsundervisningen.

Ett bra läromedel ska enligt undersökningens lärare vara intresseväckande och underlätta elevernas lärande. Rapporten visar att detta inte alltid är möjligt på grund av skolans ekonomiska förutsättningar, det finns därför inte alltid möjlighet att köpa in de läromedel som lärarna helst vill arbeta med (a.a.). Mellan år 2000 och 2011 har budgeten för inköp av läromedel per elev i grundskolan minskat med 22% och ligger på 470 kronor (Svenska läromedel 2011). I Levéns studie (2003) ansåg 1/3 av undersökningens gymnasielärare att resurserna för läromedel är otillräckliga (a.a.).

Informationstekniken är ett redskap som utbreder sig snabbt i samhället och som har skapat nya förutsättningar för undervisningen i skolan. De elever som inte klarat av att arbeta med läroboken har fått nya möjligheter till kunskap (Skolverket rapport 2006 nr. 284). Undersökningar kring IKT⁴ i undervisningen har visat att elevers arbete vid datorn vid de flesta tillfällen går ut på att lösa uppgifter som läraren tilldelat dem, detta kunskapssökande var tidigare ofta kopplat till läroboken (Englund 2006).

Användningen av IKT i skolan har att göra med hur stor tillgång eleverna har till datorer, år 2009 var fördelningen av datorer i skolan 0,16 per elev. Detta är en ökning på 0,09 sedan år 2000 (skolverkets rapport 2011, nr. 361). Levéns undersökning (2003) visade att 80 % av studiens lärare ansåg att tillgången till IT-baserade läromedel var för dålig, medan 33% ansåg att tillgången på läroböcker var för dålig.

I Svenssons (2011) studie som omfattade 20 gymnasieskolor visade det sig att hälften av lärarna använde internet som hjälpmedel i sin lektionsplanering. Studiens lärare ansåg att IT var ett komplement till undervisningen och att det inte kunde ersätta lärobokens roll. Datorer användes främst vid grupparbete och vid enskilt arbete. Verktygsprogrammen⁵ var de som användes mest frekvent av eleverna, näst mest användes internet. Olika pedagogiska datorprogram⁶ användes mindre frekvent. Datorernas två huvudfunktioner för eleverna i undervisningen är därmed en Informationshämtande funktion och en producerande- och kommunikativ funktion (a.a.).

Läroboken har den starkaste ställningen bland läromedlen förutom i de estetiska och praktiska ämnena (Skolverkets rapport 2006 nr. 284).

---

⁴ IKT = Informations- och kommunikationsteknik

⁵ T.ex. ordbehandlare såsom Microsoft Word.

⁶ Ett exempel på ett pedagogiskt datorprogram är Historiebiblioteket.

4. Metod och Teori

4.1 Teori – läroboken som källa till kunskap

Studiens teoretiska utgångspunkt är att läroboken är ett läromedel vars syfte är att vara en källa till kunskap i en undervisningsmiljö. Läroboken är konstruerad i syfte att användas i ett undervisningssammanhang och dess text har ett pedagogiskt ändamål (Selander 1988; Strömquist 1995; Juhlin Svensson 2000).

4.1.1 Fenomenologi

Fenomenologisk analys innebär en beskrivning av de innehållsliga förutsättningarna. Den grundläggande metoden för att studera detta är jämförelsen mellan olika religioner utifrån dimensioner eller centrala begrepp. Pettersson (1981), en svensk religionshistoriker förklarar religionsfenomenologi på följande vis:

Vetenskapsmannen kan förflytta sig själv till t.ex. Persien via Avesta-Gathas eller till Egypten via dödsboken, men han medför alltid sin identitet. Vad är det då som gör denna förflyttning meningsfull? Det är kontinuiteten i traditionen (i dess vidaste mening) och kontinuiteten i traditionen hos texterna som fenomenologen arbetar, med är människan och människans existentiella problem och på de sätt vilka dessa problem uttrycks (s. 62).

Läroböckerna i religionskunskap kan alltså studeras utifrån ett fenomenologiskt perspektiv. Ninian Smart beskriver olika dimensioner i vilka religionsundervisningen/studie kan delas upp; Dogmatisk, mystisk, etisk, social, erfarenhetsmässig och rituell (Selander, 1993). Selander (1993) menar att på ena eller andra sättet är den svenska kurslitteraturen i religionsämnet präglad av dessa dimensioner. Han menar också att de flesta läroböcker väljer begreppen från ett innehållsligt fenomenologiskt perspektiv. De begrepp som då träder fram är ofta myt, rit och gudstjänst. Vidare menar Selander att de olika nyckelbegreppen inte bara är innehållsligt intressanta utan de också uttrycker grundläggande, existentiella erfarenheter som i sin tur är grundläggande drag för den mänskliga existensen (a.a.).

4.2 Metod

4.2.1 Kvalitativ metod

Metoden för denna studie är av kvalitativ karaktär. Definitionen av en kvalitativ studie ses ofta i distinktionen till den kvantitativa studien, detta för att lättare förklara begreppet (Nilsson, 2004). Den kvalitativa metoden är ofta baserad på en fenomenologisk infallsvinkel och en hermeneutisk medan den kvantitativa ofta baseras på strukturella eller matematiska

infallsvinklar (Hyldgaard, 2008). Den kvalitativa studien vill påvisa något specifikt som oftast inte preciserats i tidigare studier. I jämförelsen med den kvantitativa metoden kan inte den kvalitativa dementera eller bekräfta en hypotes men den kan tydliggöra kategorier, modeller eller beskrivningar som stämmer överrens med verkligheten. Den kvalitativa studien presenteras i ord medan det kvantitativa resultatet presenteras i mätbara resultat. Reliabiliteten (tillförlitligheten) anses vara stark i en kvalitativ studie, däremot kan validiteten (giltigheten) vara relativt svag (Starrin & Svensson, 1994). I denna studie kommer en kvalitativ metod användas då det endast används fyra läroböcker i den empiriska undersökningen. Undersökningen kommer gå på djupet och jämföra de abrahamitiska religionerna i respektive böcker.

4.2.2 Textanalys

Texter som är någorlunda välformulerade har ett makrotema. Ett makrotema är ett överordnat huvudtema, de texter som saknar ett makrotema är ofta svåröverskådliga och otydliga för läsaren. Förutom ett makrotema kan texter innehålla mikroteman, dessa underliggande teman bör på något vis ha ett samband med makrotemat. Mikroteman kan i sin tur innehålla underliggande teman (Melin och Lange 2000). Denna studie ska jämföra mikroteman och dess underliggande teman i olika läroböcker.

Enligt Hellspong (2001) ska en brukstextanalys innehålla olika perspektiv. Analysen bör undersöka vilken position författaren intar i texten och på vilket sätt författaren framställer sig själv, vidare bör analysen utreda vilken målgrupp texten riktas mot. Finns det någon tendens till att målgruppen tillskrivs någon roll eller egenskaper. Texten kan vara skriven för att läsas i en specifik miljö, ett exempel på en sådan text är läroboken. Analysen bör granska om det i texten finns sådana tendenser och om författaren strävar efter att uppnå ett syfte med texten. Syftet kan uppenbaras genom att undersöka hur texten är formulerad och vad den betonar. Analyser bör undersöka vilka ord, begrepp och uttryck som används och om något prioriteras.

Selander och Leeuwen (1999) menar att textanalyser måste ta hänsyn till textens syfte och läsarens roll och hur dessa samspelar(a.a.). Det finns olika metoder för textanalys beroende på analysens syfte. En metod är strukturell analys vars syfte är att ge en översiktlig bild av texten, dess uppbyggnad, textstyckens samspel och hur texten samspelar med sin omgivning. Ett annat exempel är stilanalys. Stilanalysen granskar textens uttryck och innehållsliga karaktär. Den empiriska undersökning kommer att vara komparativ och olika ord och begrepp

kommer att analyseras. Eftersom studiens syfte är att undersöka skillnaden mellan olika läroböcker passar den komparativa textanalysen.

4.2.3 Komparativ textanalys

Vad som kännetecknar en komparativ textanalys är att två eller fler texter analyseras med fokus på likheter och skillnader. De flesta beskrivningar av texter är medvetna eller undermedvetna jämförelser. Detta eftersom att läsaren har tidigare erfarenheter av texter som påverkar. Två elementära frågor vid genomförandet av en jämförande analys är: Vad skiljer den här texten från de andra? Vad är gemensamt och vad är speciellt för var och en? I denna studie undersöks likheter och skillnader av fakturvalet mellan läroböckerna. Den komparativa analysen kan ha olika utgångspunkter, antingen språket, stilen eller innehållet. Denna studie kommer fokusera på läroböckernas innehåll. I den komparativa innehållsanalysen jämförs författarnas fakturval. Den komparativa innehållsanalysen kan anlägga olika perspektiv, författarperspektiv, läsarperspektiv eller aktörsperspektiv, inne/utifrånperspektiv, när och fjärrperspektiv, verklighetsperspektiv, tidsperspektiv eller jämförelseperspektiv. Denna undersöknings perspektiv kommer att vara läsar- och aktörsperspektivet, med inriktning mot de likheter och skillnader i de olika texterna som möter läsaren. En jämförelse av texter har en tendens att framhäva texternas styrkor och svagheter på ett tydligare vis jämfört med en textanalys som endast bearbetar en text (Hellspong 2001).

4.2.4 Teori och Metod sammanfattning

Den empiriska undersökningens teoretiska utgångspunkt är att läroboken är ett läromedel vars syfte är att vara en källa till kunskap i en undervisningsmiljö. Läroböckerna studeras genom en fenomenologisk analys, vilket innebär en beskrivning av de innehållsliga förutsättningarna. Den grundläggande metoden för att studera detta är jämförelsen mellan olika religioner utifrån dimensioner eller centrala begrepp. Enligt hermeneutiken påverkas studiens resultat av de värderingar och förväntningar som de som utför undersökningen har.

Metoden för den empiriska undersökningen är en kvalitativ komparativ textanalys. Detta innebär att studien undersöker skillnader och likheter mellan fyra läroböcker och deras framställning av de abrahamitiska religionernas gudsbild, riter, inriktningar och högtider.

4.3 Källmaterial

Den empiriska undersökningen omfattar fyra läroböcker i religionskunskap avsedda för gymnasiet. Två av läroböckerna, ”En mosaik” och ”Religionskunskap A”, är utformade för de förra kursplanerna och kursen religionskunskap A. De andra två läroböckerna, ”Söka svar” och ”Religionskunskap 1”, är utformade för de nya kursplanerna och kursen religionskunskap 1.

4.3.1 Lärobok: En mosaik

Författarna till En mosaik är Olov Jansson och Linda Karlsson. Läroboken är utgiven av Bonniers förlag och redaktörerna är Ingela Bengtsson och Inger Cleland. Det finns också en faktagranskare; Christer Hedin. Boken är utgiven 2009. I förordet presenterar författarna sitt syfte med boken. De beskriver att deras *”huvudsakliga syfte har varit att skapa en lättillgänglig och modern lärobok som utgår från hur det är att leva och tro i Sverige och världen idag”*(s.5). De beskriver vidare hur det vill att deras lärobok ska uppfattas som dagsaktuell i frågor som rör religion och etik. Den är tänkt för olika sorters undervisning så som exempelvis tematiska arbeten och problematiserad inläring. De belyser också att det finns många olika aspekter av religion och den kan tolkas på många olika sätt. Därför har de valt att beakta synpunkter från både religionsforskare, pedagoger och religionernas företrädare. Eftersom vi endast behandlat kapitlen om de abrahamitiska religionerna kommer det endast ske en beskrivning av dessa. Kapitlen innehåller alla ett antal stora rubriker; grundtankar, inriktningar, i vardagen, årets högtider och livets skeden. Under dessa finns underrubriker. Detta gör boken lättläst, informativ och saklig.

4.3.2 Lärobok: Religionskunskap A

Författaren till läroboken är Lars-Göran Alm. Denna upplaga är en reviderad upplaga och är första tryckningen i tredje upplagan som är utgiven 2009. Redaktören är Christian Hollander och förlaget Natur & Kultur AB. Även denna lärobok innehåller ett förord där författaren berättar om bokens syfte. Förordet liknar mer en metoddiskussion då författaren endast diskuterar de förändringar han gjort av boken. Dock skriver författaren som avslutande mening i förordet att boken ska fungera som hjälp i orienteringen av de stora livsåskådningarna, både de religiösa och sekulära, som religionskunskapsämnets syfte är. De kapitlen som behandlats i denna bok är de abrahamitiska och det är dessa som kommer att beskrivas här. De abrahamitiska religionerna beskrivs först i gemensamt inledande kapitel; Världshistoriens gud – judendom, kristendom och islam. Kapitlet innehåller en beskrivning av

gud och rubrikerna; Gud och människan, De ondas problem och framtidshoppet. I de övriga kapitlen om respektive religion följer kapitlen en kronologisk ordning med början på en historisk vinkel följt av inriktningar och hur religionen ser ut idag. Det är en löpande text men med många olika rubriker. Boken uppfattas som något rörig och svår att navigera i.

4.3.3 Lärobok: Söka svar

Läroboken Söka svar är utgiven av Liber Ab 2012. Författarna är Malin Mattsson Flennegård, Leif Eriksson och Uriel Hedengren och redaktör är Anders Wigzell. I denna bok finns inget förord men det finns ett inledande kapitel som heter; Att arbeta med söka svar. Söka svar är gjord för både kurserna Religionskunskap 1 och 2 och därför finns något som de kallar innehållsrika bastexter. Här skriver de att detta är en modern lärobok där man själv skapar kurs 1 och 2 utifrån dessa bastexter. Det har också valt att ha samma rubriker genom alla kapitel för att underlätta jämförelsen av religioner emellan. Det finns också så kallade faktarutor i texterna som markeras med en röd rubrik, dessa innehåller fakta som förklarar eller fördjupar. Kapitlen som genomsyrar alla kapitlen om de abrahamitiska religionerna är; Världen sedd med judiska/kristna/muslimska ögon, vad är en människa? människans livssituation och vandringen mot målet. Innan de abrahamitiska religionerna tas upp var för sig inleds det med ett kapitel som heter Religionerna i väst. Där beskrivs släktträdet med Abraham som stamfader och hur historien lett till de tre världsreligionerna. Gud och de ondas problem beskrivs också. Boken är skriven i en berättande stil och beskriver emellanåt fakta med berättelser ut verkligheten.

4.3.4 Lärobok: Religionskunskap 1

Lennart Göth, Katarina Lycken Rüter och Veronica Wirström har tillsammans skrivit läroboken Religionskunskap 1. Läroboken är utgiven av förlaget Natur & Kultur AB år 2012 och redaktör är Christian Hollander. Denna lärobokens inledning består av ett kapitel som heter; Att läsa om livsåskådningar, där både religiösa och sekulära aspekter av vardagslivet tas upp. Det tar också upp religion och kultur där de också förklarar olika religiösa begrepp. De abrahamitiska religionerna tas upp i just ett kapitel med detta namn. Detta kapitel innehåller rubrikerna; En gemensam gudsbild, Världen, Etiken – att leva på rätt sätt och Gud är större! Efter detta kapitel kommer ett för respektive religion som först beskrivs historiskt, därefter beskrivs de olika heliga texterna och slutligen hur vardagslivet ser ut idag. Boken är tydlig och även i denna bok är kapitlen likadant uppbyggda vilket underlättar jämförelsen religioner emellan.

4.4 Avgränsningar

Den empiriska undersökningens avgränsning innebär att det som utförs är en komparativ textanalys som undersöker skillnader och likheter mellan läroböckernas framställning av de abrahamitiska religionernas gudsbild, riter, inriktningar och högtider. Detta innebär att undersökningen inte är någon kritisk faktagranskning. Studien omfattar fyra läroböcker och fyra områden inom religionerna vilket är rimligt inom den angivna tidsramen för uppsatsens utförande. Studiens resultat kommer inte heller att vara någon absolut sanning utan det kommer att av författarna ske en tolkning av det empiriska materialet och författarna kommer diskutera faktainnehållet i kapitlena om de abrahamitiska religionerna.

5. Empirisk undersökning

5.1 Resultat och Analys

Den empiriska undersökningen syftar att undersöka vilket faktaurval författare till läroböcker i Religionskunskap 1 och Religionskunskap A gör och om det finns någon förändring i urvalet med införandet av Lgy 2011 jämfört med Lgy 1994. För att uppnå syftet jämförs likheter och skillnader i faktaurvalet i läroböckernas beskrivning av gudssyn, riter, religionsinriktningar och högtider inom de Abrahamitiska religionerna.

5.2. Disposition

Resultatet av vår läroboksundersökning presenteras i form av tabeller och under varje tabell sker en resultatsammanfattning och analys. Ordningen på resultatpresentationen är, gudsbild, riter, inriktningar och högtider. Inför varje nytt område görs en förklaring för vad det är som undersöks i läroböckerna.

Överst i tabellerna anges namnen på respektive gymnasiekurs, religionskunskap A och religionskunskap 1. Under varje gymnasiekurs namnges de två läroböcker som är utformade efter den kursen. De tabellceller som är avgränsade från de andra läroböckerna och som är placerade lodrätt under läroboksnamnet anger resultatet av undersökningen av den läroboken.

5.2.1 Gudsbilden inom de abrahamitiska religionerna

Judendomen, kristendomen och islam är tre monoteistiska religioner och religionernas gudsbild är centrala för religionens trosinnehåll. En religions gudsbild är resultatet av vilken syn religionens urkund(er), lärda och utövare har på sin gud.

5.2.1.1 Läroböckernas presentation av judendomens gudsbild

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Förklarande gudsbegrepp som inte alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> • Skapare • Allsmäktig • Helig • God • Personlig • Kärleksfull 	<ul style="list-style-type: none"> • Kärleksfull • Omsorgsfull • Domare 	<ul style="list-style-type: none"> • Skapare • Domare • Rättfärdig • Allsmäktig • Nådig • Förlåtande • Personlig 	<ul style="list-style-type: none"> • God • Ingripare • Omhändertagande • Befriare • Domare
Förklarande gudsbegrepp Likheter (alla böcker)	<ul style="list-style-type: none"> • Monoteistisk • Upprätthållande 			
Hur gudsbilden beskrivs i de olika böckerna	Inledande text som tar upp de begrepp som beskrivs ovan.	Gudsbegreppet förklaras genom de historiska berättelserna om Mose och utifrån judarnas förbund med gud. ⁷	Gud beskrivs genom förbundet med israelns folk, det utvalda folket och genom skapelsen. Vidare förklaras gudsbegreppet genom gud som hela jordens gud.	Gud beskrivs utifrån ett historiskt perspektiv om Abraham och det utvalda folket.

Religionskunskap, *Söka svar* och *Religionskunskap 1* beskriver judendomens gudsbild utifrån en historisk kontext, medan *En mosaik* inleder kapitlet om judendomen med att beskriva synen på Gud. Det är två gudsbegrepp som alla läroböckerna nämner, monoteistisk och upprätthållande.

Alla läroböckerna beskriver judendomens gudsbild med ett antal positiva egenskaper. Begreppen *En mosaik* använder är god och kärleksfull, medan *Religionskunskap* använder

⁷ Religionskunskap tar upp skapelseberättelsen i ett eget kapitel som introducerar alla de abrahamitiska religionerna och därmed utelämnas begreppet gud som skapare i kapitel Judendomen.

begreppen kärleksfull och omsorgsfull. Söka svar brukar begreppen rättfärdig, nådig och förlåtande och *Religionskunskap 1* använder god, omhändertagande och befriare.

Enligt tre av läroböckerna har judarna synen på Gud som domare, i den bemärkelsen att Gud avgör människans öde. Domare är den enda egenskapen Gud tillskrivs som inte är avsedd att beskriva Gud i rent positiva ordalag. Dock finns begreppet domare i läroböckerna tillsammans med positiva begrepp vilket gör att även det kan ses som en gynnsam egenskap. *En mosaik* är den lärobok som inte använder domare om judendomens syn på Gud.

Domare är även en beskaffenhet som visar Guds förmåga och makt. *En mosaik* och *Söka svar* beskriver även Guds förmåga och auktoritet genom egenskaperna allsmäktig och skapare medan *Religionskunskap 1* använder ingripare. Egenskapen ingripare ligger nära egenskapen upprätthållare som är ett gemensamt begrepp för alla läroböcker.

En mosaik är den enda läroboken som beskriver Gud som profan genom att använda begreppet helig.

Framställningen i läroböckerna visar en välvillig och gynnsam gud som upprätthåller världen. I *En mosaik* och i *Religionskunskap 1* framställs en något mäktigare gud än i de andra två läroböckerna. Gud är i framställningen aktiv i sin relation till människorna i alla läroböckerna. Det finns inget mönster som visar någon förändring i framställningen av gudssynen i och med införandet av nya kursplaner, skillnaderna i läroböckerna är individuella.

5.2.1.2 Läroböckernas presentation av kristendomens gudsbild

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Förklarande gudsbegrepp som inte alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> Allsmäktig God 	<ul style="list-style-type: none"> Domare Förlåtande Kärlek Allsmäktig Allvetande Dualism – Gud och djävulen 	<ul style="list-style-type: none"> Kärlek Domare God Rättfärdig 	<ul style="list-style-type: none"> God Barmhärtig Universal⁸
Förklarande gudsbegrepp Likheter (alla böcker)	<ul style="list-style-type: none"> Treenigheten Skapare Frälsare Upprätthållare Monoteistisk Personlig 			
Hur gudsbilden beskrivs i de olika böckerna	Inledande text innehållande begreppen allsmäktig, god, monoteistisk och skapare. Beskrivs sedan utifrån treenigheten. Den apostoliska trosbekännelsen finns med.	Inledande text som belyser monoteism. Gud beskrivs vidare utifrån treenigheten. Den apostoliska trosbekännelsen finns med.	Gudsbegreppet förklaras utifrån den nicenska trosbekännelsen och dess tre teman; Gud och skapelsen, Jesus och försoningen och Den helige ande och kyrkan.	<i>”Jesus är svaret på frågan på vem gud är och vad gud vill med världen”</i> Gud förklaras också som treenigheten och vad det innebär.

Tre av läroböckerna, *En mosaik*, *Religionskunskap* och *Religionskunskap 1*, gör den huvudsakliga förklaringen av kristendomens gudsbild utifrån en beskrivning om vad treenigheten innebär. *Söka svar* gör detta utifrån den nicenska trosbekännelsen, vilket i sig är

⁸ Allas människors gud

en förklaring av treenigheten. Läroböckernas gemensamma förklarande gudsbegrepp är, treenigheten, skapare, frälsare, upprätthållare, monoteistisk och personlig.

Bland dessa begrepp är frälsare en positiv beskrivning av Gud. *En mosaik* beskriver även Gud som god, medan *Söka svar* använder de positiva begreppen kärlek, god och rättfärdig. *Religionskunskap 1* använder god och barmhärtig. *Religionskunskap A* använder begreppen kärlek och förlåtande och är därmed den enda läroboken som inte använder begreppet god om Gud. *Religionskunskap* nämner dock dualismen mellan Gud och Djävulen, där Gud är den utsagda goda parten.

Religionskunskap 1 beskriver Guds förmåga och auktoritet med begreppen upprätthållare och skapare, dessa begrepp är gemensamma för alla läroböcker. I *Religionskunskap* och *Söka svar* tillskrivs Gud egenskapen domare, vilket kan tolkas som en negativ makt. Dock omgärdas begreppet av positiva begrepp såsom kärlek och förlåtande. *Religionskunskap* beskriver Gud som allsmäktig och allvetande, även en mosaik använder allsmäktig om Gud.

Religionskunskap 1 är den enda läroboken som skriver att kristendomens gud är alla människors gud.

Förutom begreppet domare i två av läroböckerna så målar alla läroböckerna upp en bild av kristendomens gud som en gud med positiva egenskaper och karaktärsdrag. I de läroböcker som utformats för kursen religionskunskap A används begreppet allsmäktig vilket målar upp en något mäktigare gud än den gud som läroböckerna för religionskunskap 1 gör. *En mosaik* och *Religionskunskap* har med den apostoliska trosbekännelsen utan någon förklarande text som sätter in trosbekännelsen i ett sammanhang.

5.2.1.3 Läroböckernas presentation av islams gudsbild

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Förklarande gudsbegrepp som inte alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> • Allsmäktig • Rättvis • Förlåtande 	<ul style="list-style-type: none"> • Allsmäktig • Allvetande • Storhet 	<ul style="list-style-type: none"> • Allvetande • Ser allt • Hör allt • Beskyddande • Vis • Storhet • Upprätthållande 	<ul style="list-style-type: none"> • Allsmäktig
Förklarande gudsbegrepp Likheter (alla böcker)	<ul style="list-style-type: none"> • Monoteistisk • Skapare • Barmhärtig • Domare 			
Hur gudsbilden beskrivs i de olika böckerna	Jämförs med kristendomen och judendomen. Beskrivs med de ovan nämnda begreppen.	Jämförs med kristendomen och judendomen. Gud förklaras också utifrån trosbekännelsen. Han beskrivs också som skaparen och guds storhet.	Beskrivs utifrån trosbekännelsen. Gud beskrivs också som storhet och därför kan inte gud beskrivas med mänskliga termer.	Gud har gjort sig känd genom Koranen. Gud förklaras historiskt genom Muhammeds liv.

I två av läroböckerna, *En mosaik* och *Religionskunskap 1*, presenteras islams gudsbild genom att jämföra den med judendomens och kristendomens. *Religionskunskap* förklarar även gudsbilden utifrån trosbekännelsen, vilket även *Söka svar* gör. *Religionskunskap 1* beskriver gudsbilden genom en historisk redogörelse av Muhammeds liv. *Söka svar* menar att Gud inte kan beskrivas med mänskliga termer, trots detta är det den läroboken som innehåller flest förklarande gudsbegrepp. Gemensamma begrepp för alla läroböcker är monoteistisk, skapare, barmhärtig och domare.

Skapare och barmhärtig är två positiva egenskaper som förklarar gudsbilden, dessa två egenskaper är de enda positiva som *Religionskunskap* och *Religionskunskap 1* innehåller. *En mosaik* innehåller rättvis och förlåtande och *Söka svar* innehåller beskyddande.

Domare är den enda egenskapen Gud tillskrivs som inte är avsedd att beskriva Gud i rent positiva ordalag och. Begreppet omgärdas med en del positiva begrepp som kan göra att även domare ses som något positivt. Domare och skapare beskriver Guds förmåga och auktoritet och finns med i alla läroböcker. I *Söka svar* beskrivs Guds förmåga och auktoritet även med begreppet allsmäktig och i *Religionskunskap* med begreppen allsmäktig, allvetande och storhet. I *Söka svar* beskrivs det med egenskaperna allvetande, ser allt, hör allt, vis, storhet och upprätthållande och i *Religionskunskap 1* med begreppet allsmäktig.

En gemensam likhet mellan böckerna som utformats för kursen religionskunskap A är att de jämför islams gudsbild med de två andra abrahamitiska religionernas. Islams gudsbild i läroböckerna ger bilden av en mäktig gud med positiva egenskaper. *Söka svar* är den lärobok som har flest begrepp som förklarar Guds auktoritet och förmåga.

5.2.1.4 Sammanfattande analys av läroböckernas presentation av gudsbilden i de abrahamitiska religionerna

Religionskunskap, *Söka svar* och *Religionskunskap 1* beskriver judendomens gudsbild utifrån en historisk kontext. Detta gör även *Religionskunskap 1* i sin beskrivning av islams gudsbild. Kristendomens gudsbild beskrivs med utgångspunkt från treenigheten⁹. Kristendomen är den enda av religionerna som har en treenighet och därmed kan gudsbilden endast förklaras utifrån treenigheten när det kommer till kristendomen. *En mosaik* och *Religionskunskap* beskriver islams gudsbild utifrån en jämförelse med judendomens och kristendomens gudsbild. En sådan jämförelse görs inte i någon av de andra religionerna. *Religionskunskap* beskriver även islams gudsbild utifrån trosbekännelsen, vilket *Söka svar* också gör. *Söka svar* beskriver kristendomen gudsbild utifrån nicenska trosbekännelsen, *En mosaik* och *Religionskunskap* har med den apostoliska trosbekännelsen utan någon förklaring. Gudsbilderna som läroböckerna presenterar tar sin utgångspunkt antingen ur en historisk kontext, treenigheten, jämförande eller trosbekännelsen. *En mosaiks* beskrivning av judendomens gudsbild har inte någon utgångspunkt som de andra beskrivningarna har.

Alla läroböcker innehåller begreppet monoteistisk om de abrahamitiska religionernas gudsbild. I läroböckerna beskrivs de abrahamitiska gudsbilderna med ett eller flera positiva begrepp och med begrepp som beskriver Guds förmåga och auktoritet. Utifrån de

---

⁹ I *söka svar* utifrån nicenska trosbekännelsen, vilken i sig definierar och förklarar treenigheten.

gudsförklarande begreppen syns ingen större skillnad mellan läroböckerna eller inom läroböckerna i beskrivningen av gudsbilden i de abrahamitiska religionerna.

5.2.2 Riter inom de abrahamitiska religionerna

En rit är en sedvänja eller ett bruk med religiös innebörd. Riter är en central del av religionsutövandet.

5.2.2.1 Läroböckernas presentation av riter inom judendomen

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Riter som inte alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> Namngivning Brit mila - omskärelsen Bar mitzva Äktenskap 	<ul style="list-style-type: none"> Äktenskap 		<ul style="list-style-type: none"> Brit mila - omskärelsen Bar mitzva Äktenskap
Riter som alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> Gudstjänst Sabbat 			
Hur riterna beskrivs i de olika böckerna	Riterna finns beskrivna i ett kapitel som heter i vardagen och livets skeden.	Riterna som beskrivs finns under kapitlet: Att leva som jude idag.	Boken menar att den religiösa kalendern formar det judiska livet.	Riterna finns beskrivna i ett kapitel som heter livets skeden.

I två av läroböckerna, *En mosaik* och *Religionskunskap*, finns riterna beskrivna under ett kapitel som handlar om judendomen i vardagen, vilket framställer riterna som en del av en judes vardagliga liv. I *Söka svar* återges riterna i den religiösa kalendern, läroboken menar att den formar det judiska livet. Även här är riterna kopplade till det judiska vardagliga livet, dock är kopplingen inte lika stark som i de andra två läroböckerna. I *Religionskunskap 1* är riterna beskrivna under ett kapitel som heter livets skeden, vilket gör att läroboken framställer riter utan en tydlig vardaglig koppling.

Gudstjänst och sabbat är två riter som ingår i alla läroböckerna. Det är två riter som tillskillnad från de andra riterna sker återkommande året runt.

Skillnaden är stor mellan läroböckerna i fråga om urvalet av riter, den största skillnaden är mellan *En mosaik* som innehåller sju riter och *Söka svar* som innehåller två riter. *Söka svar* ger därmed en bild av att judendomen är en religion vars riter är återkommande året runt eftersom att den läroboken inte tar upp någon övergångsrit¹⁰. *Religionskunskap* tar upp en övergångsrit, äktenskapet. *Religionskunskap 1* innehåller förutom äktenskapet även omskärelsen och Bar Mitzva. *En Mosaik* innehåller utöver de nämnda övergångsriterna även namngivningen. Beroende på urvalet ger läroböckerna olika bilder av judendomens riter. Skillnaden mellan läroböckerna som utformats för religionskunskap A och religionskunskap 1 är att de äldre böckerna har en tydligare koppling till det judiska vardagliga livet.

---

¹⁰ Övergångsrit är en rit som tar människan från ett skede i livet till ett annat.

5.2.2.2 Läroböckernas presentation av riter inom kristendomen

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Riter som inte alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> • Bönen • Bikten • Sista smörjelsen • Prästvigningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Bikten • Sista smörjelsen • Prästvigningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Bönen 	<ul style="list-style-type: none"> • Prästvigningen • De sjukas smörjelse
Riter som alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> • Gudstjänst • Nattvard • Dopet • Konfirmation • Äktenskapet 			
Hur riterna beskrivs i de olika böckerna	Gudstjänsten beskrivs historiskt och hur de olika stora inriktningarna ¹¹ utför sina gudstjänster. Sakramenten förklaras genom ett kapitel som heter Livets skeden.	Gudstjänsterna förklaras utifrån de olika stora inriktningarna, både skillnader och likheter tas upp. Sakramenten tas upp under kapitlet om romersk-katolska kyrkan. Dopet beskrivs utifrån tredje kapitlet i apostlagärningarna tillsammans med kyrkan och framtiden.	Gudstjänsten förklaras som en berättelse i inledningen. Det är en romersk-katolsk gudstjänst som beskrivs. Begreppet sakrament nämns och några riter kopplas till de olika stora inriktningarna och sedan förklaras dopet, konfirmationen och äktenskapet mer ingående längre fram i boken.	Sakramenten förklaras genom ett kapitel som heter Livets skeden, där förklaras vilken stor inriktning som har vilka sakrament.

En mosaik, Religionskunskap och *Söka svar* förklarar gudstjänsten. *Söka svar* förklarar en romersk-katolsk gudstjänst medan de andra två läroböckerna förklarar gudstjänsten utifrån de olika stora inriktningarna. *Religionskunskap 1* innehåller ingen närmare förklaring på gudstjänsten.

¹¹ De stora kristna inriktningarna i läroböckerna syftar på romersk-katolska kyrkan, ortodoxa kyrkorna och de protestantiska kyrkorna

Söka svar nämner alla sakramenten och beskriver tre av dem, dopet, konfirmationen och äktenskapet. *En mosaik*, *Religionskunskap* och *Religionskunskap 1* beskriver sakramenten med olika utgångspunkter. *Religionskunskap* utgår från den romersk-katolska kyrkan i sin beskrivning av sakramenten, medan *Religionskunskap 1* utgår från de olika stora inriktningarna och skillnaden i deras syn på vilka riter som är sakrament. *En mosaik* kopplar inte ihop sakramenten med inriktningarna. *Religionskunskap* gör en närmre beskrivning av dopet utifrån tredje kapitlet i apostlagärningarna.

Gudstjänsten beskrivs på tre helt skilda sätt och därmed presenterar läroböckerna olika bilder av den kristna gudstjänsten. Detsamma gäller vid presentationen av sakramenten då de olika böckerna har fyra olika utgångspunkter i sin beskrivning. Skillnaden i läroböckernas presentation och urval av kristendomens riter är individuell.

5.2.2.3 Läroböckernas presentation av riter inom islam

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Riter som inte alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> • Omskärelse • Namngivning • Äktenskap • Begravning 	<ul style="list-style-type: none"> • Omskärelse 		<ul style="list-style-type: none"> • Omskärelse • Namngivning • Äktenskap • Begravning
Riter som alla böcker tar upp	<ul style="list-style-type: none"> • Trosbekännelsen – shahada • Bönen – salat • Allmosan – zakat • Fastan – sawn • Valfärden – hadjj • Gudstjänst 			
Hur riterna beskrivs i de olika böckerna	De fem pelarna beskrivs som Islams innehåll och det är på dessa tron vilar. Under livets skeden förklaras begreppen namngivning, omskärelse, äktenskap och begravning.	De fem pelarna beskrivs ingående som muslimska levnadsregler. Gudstjänsterna beskrivs under bönen i de fem pelarna.	De fem pelarna beskrivs utifrån ett kapitel som heter; En vandring mot målet. Här tas pelarna upp som religiösa plikter på vägen mot paradiset.	De fem pelarna beskrivs som religiösa plikter. De utgör grunden för ett muslimskt liv. Under livets skeden förklaras begreppen namngivning, omskärelse, äktenskap och begravning.

Alla läroböckerna beskriver de fem pelarna: trosbekännelsen, bönen, allmosan, fastan och valfärden. Det betonas att de fem pelarna är viktiga i en muslims liv, i *Religionskunskap* benämns de fem pelarna som levnadsregler, medan de andra läroböckerna benämner dem som religiösa plikter. Gudstjänsten är också en rit som alla läroböckerna innehåller.

En mosaik, Religionskunskap och *Religionskunskap 1* är de läroböcker som nämner omskärelsen. *En mosaik* och *Religionskunskap 1* nämner under rubriken ”livets skeden”,

förutom omskärelsen, även övergångsriterna namngivning, äktenskap och begravning. *Religionskunskap* nämner därmed bara en övergångsrit, medan *Söka svar* saknar de övergångsriter som tar en troende muslim från ett skede i livet till ett annat.

Två av läroböckerna ger en liknande och en mer ingående bild över islams riter, dessa böcker representerar varsin kurs i religionskunskap.

5.2.2.4 Sammanfattande analys av läroböckernas beskrivning av riter inom de abrahamitiska religionerna

I läroböckerna beskrivs judendomens och islams riter med en tydligare koppling till vardagen jämfört med beskrivningen av kristendomens riter. *Söka svar* är den lärobok som innehåller minst antal riter och av religionerna är det judendomskapitlet i läroböckerna som innehåller minst antal riter. *Religionskunskap* är den lärobok som är utformad för kursen religionskunskap A som beskriver minst antal riter. Majoriteten av kristendomens och islams riter som läroböckerna presenterar utgår från ett övergripande tema, sakramenten respektive de fem pelarna.

Alla läroböcker nämner religionernas gudstjänst, det är stor variation mellan läroböckerna hur ingående beskrivningen görs.

5.2.3 Inriktningarna inom de abrahamitiska religionerna

Utifrån de ursprungliga religionerna har det bildats olika inriktningar inom respektive religion. Dessa inriktningar är betydande för kunskapen om de olika religionerna och vi har därför valt att här nedan jämföra vad som skrivs om de olika inriktningarna i respektive religion i de fyra läroböckerna.

5.2.3.1 Läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom Judendom

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Reformanter	Reformanterna menar att de heliga texterna Tora och Halaka är rådgivande. De ska anpassas och utvecklas i takt med samhället. Viktigast är barmhärtighet och rättvisa. De ska också hjälpa Gud att reparera världen. Messias menar de	Beskrivs som motsats till ortodoxin. Inriktningen har anpassat sig till det västerländska samhället. I gudstjänsten är män och kvinnor	Kallas också liberal judendom. Växte fram i 1800-talets Europa. De menar att religionen behövdes anpassas till det moderna samhället. De har haft kvinnliga rabbiner sedan 70-	Historisk inledning om hur inriktningarna uppstod. Kallas också liberal judendom. Religionen måste förändras och anpassas till det moderna samhället. Det viktiga är inte gamla traditioner

	är en metafor för ett fredsrrike.	tillsammans och det spelas musik. Gudstjänsten hålls också på landets språk.	talet. De tillåter också homosexuella äktenskap.	utan det är att ta hand om världen och göra den bättre, tillsammans med Gud.
Ortodoxa	Betecknar de som försvara den traditionella judendomen. Delas upp i två huvudinriktningar, modern-ortodoxi, anhängarna där deltar i samhället medan de som utövar ultra-ortodoxi tar avstånd från samhället och lever isolerat. Kvinnor anses inte kunna studera Toran. Toran anses av båda som helig och Halaka ska följa till punkt och pricka. Messias ses som en person som ska komma och bilda fredsrrike och samla alla judar.	Ortodoxi = renlärighet. De ortodoxa anses inte vilja ändra på något i sin religion eller livsstil. Ortodoxa judar är misstänksamma mot den västerländska kulturen. Alla traditioner som rör gudstjänsten anses extremt viktiga. Män och kvinnor är åtskilda i synagogan. Gudstjänsten hålls på hebreiska och inga instrument får användas.	Uppstod som en reaktion på den liberala judendomen. Betonar vikten av att följa den ursprungliga läran. Manliga ortodoxa judar känns igen genom att de alltid bär bönesjal med tofsar och vissa har tinninglockar. Mycket sträng syn på levandsregler.	Ortodox = renlärig, rättrogen. Begreppet ortodox finns i alla religioner. De ortodoxa judarna anser att traditionen är viktigast. De menar att traditionerna och guds vilja inte ändras även om samhället gör det. Det finns två inriktningar; modernt ortodoxa judar och ultra-ortodoxa judar. De modern-ortodoxa lever i samhället och tar del av det medan de ultra-ortodoxa helt tar avstånd från det moderna samhället.
Konservatism	De menar att Toran är giltig men den ska tolkas utifrån rådande samhälle. Majoriteten i församlingen bestämmer hur buden ska tolkas. Liksom den reformativa inriktningen tror de att messias är en metafor för ett Israeliskt fredsrrike.	Konservatismen har vuxit fram som en reaktion mot reformanterna och de ortodoxa. De strävar efter en balansgång mellan det gamla och det nya.	Uppstod i USA och är ett mellanting mellan de ortodoxa och reformanterna. De strävar efter en balansgång mellan det gamla och det nya.	Denna inriktning befinner sig mellan reformanterna och de ortodoxa. De menar att regler kring högtider och gudstjänster är viktiga eftersom det är de som verkar sammanhållande i religionen. Andra regler anser de bör anpassas till det moderna samhället.

Alla fyra läroböckerna presenterar den reformanta inriktningen som utvecklad och anpassad till det moderna samhället. *En mosaik* fokuserar på hur reformanterna ser på de heliga texterna och på gudsbilden medan *Religionskunskap* mer beskriver hur gudstjänsten skiljer sig från andra judiska gudstjänster. Där tar de upp att det spelas musik, gudstjänsten på landets språk samt att män och kvinnor är jämlikar i kyrkan. *Söka svar* beskriver också att sedan 70-talet har kvinnor kunnat bli rabbiner i den reformanta judiska kyrkan. *Söka svar* är den enda av böckerna som tar upp att homosexuella äktenskap är tillåtet. Både *En mosaik* och *Religionskunskap 1* beskriver tanken om ett fredsrrike/en bättre värld och *En mosaik* menar att messiastanken är en metafor för ett fredsrrike.

Religionskunskap och *Religionskunskap 1* tar båda upp den exakta betydelsen av ortodox = renlärlighet/rättrogen. Alla läroböckerna är också överens om att de ortodoxa judarna tycker att traditionen är det viktigaste och den ursprungliga läran. *En mosaik*, *Religionskunskap 1* och *Religionskunskap* menar att de ortodoxa judarna är misstänksamma eller tar avstånd från det västerländska samhället. Alla utom *Religionskunskap 1* tar också upp genusperspektivet, det är bara män som kan bli präster och män och kvinnor är åtskilda i kyrkan. *Söka svar* tar också upp hur ultra-ortodoxa judar ser ut och klär sig. *En mosaik* och *Söka svar* beskriver också att de har stränga levnadsregler. *Söka svar* menar att den ortodoxa judendomen uppstod som en reaktion på den liberala judendomen, något som ingen av de andra läroböckerna tar upp.

Alla läroböckerna menar att konservatismen är ett mellanting mellan reformanterna och de ortodoxa judarna. Konservatismen strävar efter en balansgång mellan det gamla och det nya. *En mosaik* skriver hur det är majoriteten i församlingen som bestämmer hur buden ska tolkas medan *Religionskunskap 1* menar att det är reglerna kring högtider och gudstjänster som är viktiga för att de verkar sammanhållande men i övrigt ska religionen anpassas till rådande samhällsstruktur.

5.2.3.2 Läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom Kristendom

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Katoliker	Den största kristna inriktningen. Var sjätte person i världen är katolik. Katolikerna har ökat de senaste femtio åren i Sverige till följd av invandring från katolska länder. Prästens roll är viktig. Bara män kan bli präster och han måste leva i celibat. Den högsta ledaren är påven, han är biskop i Rom och statschef för Vatikanstaten. Mellan prästerna och påven styr biskoparna. Påven styr från Vatikanstaten men har blivit mer synlig de senaste decennierna genom att han reser runt mer i världen. Påven skickar också ut encyklikor, skrivelser som alla världens katoliker får ta del av. Påven engagerar sig även i samhällsfrågor utöver religionen som han uttalar sig om. Helgonen har en viktig roll, det viktigaste är Jesus mamma, Maria.	Den katolska inriktningen är den äldsta och största. Uppkom 100 e.Kr. Ledaren är påven och den fick sin organisation som den ser ut idag under medeltiden. 1870 bestämdes det att påven skulle avgöra alla tvister som gäller den rätta kristna läran. De sju sakramenten är en symbol för att tron inte bara är för tanken. De har en stor religiös status. Prästens roll är viktig och det är bara män som kan bli präster och de måste leva i celibat. Vill man bli en mer engagerad katolik kan man bli munk eller nunna, de har samma levandsregler som prästerna. Andra vaticankonciliet, 1960 gjorde att katolikerna moderniserades lite.	År 380 blev kristendomen en erkänd statsreligion och delades då i två inriktningar, katolska och ortodoxa. Katolikerna hade sin ledare i Rom, kallad påve. Viktigt för den katolska läran är sakramenten och helgon.	Den största kristna kyrkan. Den kallas för romersk-katolsk för att; romersk = för att påven sitter i Rom (Vatikanstaten) och katolsk = allmän. Allmän kallades sen för att de ansåg att det var den sanna kyrkan. Påven ses som aposteln Petrus efterträdare. Påven har en stor makt över katolikerna. De räknar sin historia tillbaka till de allra första kristna. Kyrkan för traditionerna vidare och de anses viktiga. Det är kyrkan som ska tolka den kristna tron. Helgon är viktiga förebilder för alla katoliker. Troende kan be om hjälp att be från helgonen. Maria, Jesus mamma anses vara det viktigaste helgonet. Saligförklaring är steget innan helgon.
Protestanter	Under 1500-talet protesterade många kristna företrädare, bland annat Martin Luther mot maktmissbruk och feltolkningar inom den katolska kyrkan. Detta ledde	Protestantismen har sitt ursprung i reformationen, upproret mot den katolska kyrkan. Ledarna för reformationen var	Uppstod på 1500-talet när Martin Luther ville reformera den katolska kyrkan. Kallas reformationen. Luther tyckte att kyrkan hade glömt det viktiga inom	Alla protestantiska kyrkor hänger samman med reformationen. Det är en proteströrelse som uppstod på 1500-talet. Martin Luther och

	<p>till en reformation, man ville förändra den katolska kyrkan. Bibeln skulle vara källan till den kristna tron. Allt annat skulle rensas bort exempelvis helgon, påven och kloster. För protestanterna var bibeln och gudstjänsterna det viktiga. Både bibeln och gudstjänsterna skulle också ske på modersmålspråket. Läskunnigheten stod också i centrum. De sju sakramenten minskades till två, dopet och nattvarden. Det finns olika inriktningar inom protestantismen också.</p>	<p>Martin Luther och Jean Calvin. De menade att de läror och riter som fanns inte hade stöd i bibeln. Deras mål var att gallra bort allt överflödigt och koncentrera sig på bibeln och gudstjänsterna. Det finns olika inriktningar inom protestantismen.</p>	<p>religionen så som predikans betydelse. Istället koncentrerade sig de på avlatshandel och krångliga ritualer. Från den protestantiska grenen kom sedan andra inriktningar så som anglikanska och reformerta kyrkan.</p>	<p>Jean Calvin är grundarna till reformationen. De kritiserade den katolska kyrkan och framförallt påven. Till följd av detta bildades protestantiska kyrkor, bland annat Svenska kyrkan. Det finns många olika protestantiska kyrkor, bland annat frikyrkorna i Sverige. Den egna tron och bibeln är viktig. Musiken har en stor plats i gudstjänsten. På 1900-talet har de protestantiska kyrkorna och den romersk-katolska kyrkan börjat kommunicera med varandra och samarbetar. Detta kallas den ekumeniska rörelsen. Ekumenisk="för hela världen".</p>
<p>Ortodoxa</p>	<p>Ortodox betyder rättrogen. De ortodoxa menar att de har bevarat läran och traditionerna. Kyrkhierakin är uppbyggd som självständiga nationalkyrkor där ledaren kallas patriark. Det finns bara ett fåtal patriarker, under dessa finns biskopar som ansvarar för olika områden. Bara män kan bli präster. Till de ortodoxa kyrkorna</p>	<p>Anledningen till att de ortodoxa kyrkorna skapades var för att de inte ville erkänna påvens auktoritet. Annars är skillnaderna inte stora jämfört med katolikerna. Styrts av nationalkyrkor med patriarker. Klosterlivet spelar stor roll.</p>	<p>Ortodoxa kyrkan fungerar med nationella kyrkor där biskopar och präster styr. Kyrkan är störst i Ryssland och Grekland. Det finns ingen ledare så som påven men alla respekterar patriarken av Konstantinopel. Ikoner är ett kännetecken för ortodoxa kyrkan. Sakramenten är samma som hos katolikerna fast kallas mysterier istället.</p>	<p>Kristendomen utvecklades olika i romarriket och den ortodoxa kyrkan uppstod. Biskoparna kallas patriarker och kyrkorna är nationella. Ikoner har en viktig betydelse och visar Jesus eller något helgon.</p>

Katolikerna är den största inriktningen enligt alla läroböcker utom *Söka svar* som inte nämner något om inriktningens storlek. *En mosaik* förklarar det som att var sjätte människa i världen är katolik. Alla läroböckerna beskriver påven som ledare och alla utom *Religionskunskap* berättar att han är bosatt i Rom. *En mosaik* nämner också att han är stadschef i Vatikanstaten. *En mosaik* och *Religionskunskap* tar upp att bara män kan bli präster och att om man vill leva som hängiven katolik kan steget vara att bli munk eller nunna. Alla läroböckerna utom *Söka svar* tar upp helgon som ett mycket viktigt inslag för katolikerna. Förutom helgonen är de sju sakramenten viktiga. *En mosaik* och *Religionskunskap 1* skriver mer ur ett nutidsperspektiv medan *Söka svar* bara har med en kort historisk beskrivning om hur katolicismen uppstod.

Martin Luther nämns av alla läroböckerna som protestanternas grundare och *Religionskunskap* och *Religionskunskap 1* menar också att Jean Calvin är grundare. Alla fyra läroböckerna beskriver vidare hur protestantismen uppstod som en proteströrelse mot den katolska kyrkan och alla dess läror och riter som inte hade stöd i bibeln. Det som var viktigt var den egna läran, gudstjänsten och bibeln menar alla läroböckerna. Alla läroböckerna utom *En mosaik* tar upp att protestantismen har delat sig i ytterligare inriktningar så som Svenska kyrkan och anglikanska kyrkan. *Religionskunskap 1* tar också upp Sveriges frikyrkor som en avgränsning från protestantismen. Den berättar också om ekumeniska kyrkan som är ett samarbete mellan de olika kristna kyrkorna.

Ortodoxa kyrkan styrs enligt läroböckerna som nationalkyrkor med patriarker som ledare. *Endast söka svar* nämner att patriarken av Konstantinopel är den patriark som är mest respekterad, den nämner också att sakramenten kallas mysterier istället. *Religionskunskap* menar att förutom att de inte erkänner påven så skiljer de sig inte från katolska kyrkan. *Söka svar* och *Religionskunskap* säger att det som kännetecknar den ortodoxa kyrkan är ikonerna. *Religionskunskap* nämner också klosterlivet som betydande för många ortodoxa kristna.

5.2.3.3 Läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom Islam

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Sunni	Förklarar hur uppdelningen skett. Den största skillnaden är synen på religiöst ledarskap. 90 % anses vara sunnimuslimer. Sunnimuslimer menar att uppenbarelsen fullbordad genom koranen och sunna. Begreppet Imam är för sunnimuslimerna en religiös ledare i moskén eller en som studerat islam. Lagskolor är viktiga	Boken belyser ett historiskt perspektiv på hur de olika inriktningarna uppkommit. Idag är skillnaderna inte så stora mellan sunni och shia.	Boken belyser ett historiskt perspektiv på hur de olika inriktningarna uppkommit.	90% av alla muslimer tillhör Sunni. När man talar om islam är det ofta sunnimuslimer man talar om. Boken tar också upp historiskt hur de olika inriktningarna uppkommit. Böneledaren kallas imam.
Shia	10 % är shiamuslimer, de allra flesta är bosatta i Iran och södra Irak. Shiamuslimerna menar att begreppet imam avser de första ledarna inom Islam, s.k. vägledare. Imamierna, den största inriktningen inom shia menar att det finns 12 imamer, den tolfte anses vara dold och återvänder först vid tidens slut som frälsare. Ayatolla är högt uppsatt inom Shiamuslimer och är en lagkunnig ledare/präst. Shiamuslimer värdesätter martyrskap.	Shia muslinerna är i större utsträckning villiga att bli martyrer, förklaring till alla självmordsattentat i mellanöstern. Dock menar de att de flesta tar avstånd från våld, både sunni och shia.	10 % shiiter där majoriteten bor i Iran.	Shiamuslimerna menar att deras ledare är gudomligt inspirerad och kallas imam. Shiamuslimerna hävdar att imamer inte längre är synliga på jorden utan de väntar på att den sista imamen ska återkomma vid domedagen.

Alla läroböckerna börjar inledningsvis i kapitlen med att förklara historiskt hur de två inriktningarna uppkommit. *Religionskunskap* är den enda bok som inte tar upp att sunni är majoritetsinriktningen och att cirka 90 procent av alla muslimer tillhör den. *En mosaik* är den enda läroboken som beskriver att sunnimuslimer menar att uppenbarelsen fullbordad genom koranen och sunna. Begreppet Imam är för sunnimuslimerna en religiös ledare i moskén eller en som studerat islam, detta nämner även *Religionskunskap 1*. *Religionskunskap* menar däremot att skillnaderna inte är så stora. Shiamuslimerna har en annan syn på begreppet imam och det tar både *En mosaik* och *Religionskunskap 1* upp. *Religionskunskap* menar att Shia muslinerna är i större utsträckning villiga att bli martyrer, förklaring till alla självmordsattentat i mellanöstern, detta är något som inte nämns i någon av de andra böckerna. Dock skriver *En mosaik* om att shiamuslimerna värdesätter martyrskapet.

5.2.3.4 Sammanfattande analys av läroböckernas presentation av de olika inriktningarna inom de abrahamitiska religionerna

Alla läroböckerna presenterar de olika inriktningarna genom att först ur historisk synvinkel beskriva hur de olika inriktningarna uppkommit. Inom judendomen och kristendomen finns många liknande drag även inom dess olika förgreningar. Alla fyra läroböckerna presenterar den reformanta inriktningen inom judendom som utvecklad och anpassad till det moderna samhället och inom kristendomen beskrivs reformationen som lett till den kristna protestantiska kyrkan också som modernare än katolska kyrkan, exempelvis att bibeln översätts till landets språk och tron blir mer individuell. Kristendomens protestanter beskrivs också av alla fyra läroböckerna som en reaktion mot katolska kyrkan och deras maktmissbruk. *Religionskunskap* beskriver också judendomens konservatism som en reaktion mot de reformerta judarna. *Religionskunskap* och *Religionskunskap 1* tar båda upp inom judendomen att den exakta betydelsen av ortodox = renlärlighet/rättrogen. Alla läroböckerna är också överens om att de ortodoxa judarna tycker att traditionen är det viktigaste och den ursprungliga läran. I kristendomen ser den ortodoxa kyrkan annorlunda ut. Enligt de fyra läroböckerna styrs den kristnas ortodoxa kyrka som nationalkyrkor med patriarker som ledare. Islam olika inriktningar beskrivs nästan bara med den historiska utvecklingen av de olika inriktningarna. *En mosaik* går lite mer djupgående in på vad de olika inriktningarna har för skillnader. I *Religionskunskap* och *En mosaik* nämns att shiamuslimer värdesätter martyrskap, detta är något som inte nämns inom de andra religionerna. *Religionskunskap* belyser genusperspektivet både inom judendom och kristendom. *En mosaik* tar upp att bara män kan bli präster inom både katolicismen och de kristna ortodoxa, det beskrivs också hos de judiskt ortodoxa. Domedagen eller världens slut finns med i alla de abrahamitiska religionerna detta beskriver *En mosaik* hos shiamuslimerna och inom alla inriktningar inom judendomen. *Religionskunskap* beskriver också detta hos shiamuslimerna. Genomgående för alla läroböckerna är att inriktningarna inom kristendomen beskrivs mycket ingående tillskillnad från islams inriktningar som endast nämns kortfattat.

5.2.4 Högtiderna inom de abrahamitiska religionerna

Högtiderna inom de abrahamitiska religionerna skiljer sig åt i stor utsträckning. Judendomens högtider firas till minne av händelser i det judiska folkets historia. De har också högtider i form av jordbruksårets händelser. Kristendomen däremot baserar i princip alla sina högtider på att fira Jesus och hans liv. Islams högtider består mestadels av Muhammeds liv och händelser, dock firas också till exempel när Moses befriades ur Egypten.

5.2.4.1 Läroböckernas presentation av de olika högtiderna inom Judendom

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Högtider som inte alla böckerna tar upp.	<ul style="list-style-type: none"> • Rosh-ha-shana (nyårsdagen) • Jom kippur (försoningsdagen) • Sukkot (lövhuddohögtiden) • Chanukka (återinvigningen av det judiska templet i Jerusalem år 164 f.v.t) • Purim (Handlar om hur drottning Ester räddar sina landsmän) • Pesach (judiska påsken) 	Denna bok tar inte upp några högtider inom Judendomen.	<ul style="list-style-type: none"> • Rosh Hashana (nyår) • Jom Kippur (försoningsdagen) • Sukkot (lövhuddofesten) • Chanukka (tempelinvigningsfesten) • Pesach (påsken) 	<ul style="list-style-type: none"> • Rosh ha-shana (nyår) • Jom kippur (försoningsdagen) • Sukkot (lövhuddofesten) • Simchat Torah (firar att Gud har gett Torahn till judiska folket) • Chanukka (tempelinvigningsfesten) • Purim (Handlar om hur drottning Ester räddar sina landsmän) • Pesach (påsken) • Jom ha Shoah (till minne av alla offren vid förintelsen) • Jom haatsmout (självständighetsdagen, 14 maj 1948 blev Israel självständigt) • Shavout (Veckofesten, 7 veckor efter påsk) • Tisha beav (fastedag till minne av att templet i Jerusalem.)
Högtider som alla böcker tar upp.				

<p>Hur högtiderna beskrivs i de olika böckerna.</p>	<p>Högtiderna beskrivs utifrån kalenderåret och förklaras med några meningar om vad högtider innebär. Det förklaras också att högtiderna hänger ihop med gamla jordbruksårets tider för sådd och skörd. Högtiderna beskrivs som viktiga för familjen och den judiska kulturen. Traditionerna ska föras vidare till nästa generation. De fungerar också sammanhållande för judar runt om i världen. Jom kippur och Pesach förklaras mer ingående och anses vara de största högtiderna.</p>		<p>Högtiderna firas till minne av den judiska historien men många högtider har också blivit skördefester.</p> <p><i>"Den religiösa kalendern formar det judiska livet"</i></p> <p>De olika högtiderna förklaras kort i ett historiskt perspektiv samt vad högtiderna innebär.</p>	<p>De judiska högtiderna beskrivs utifrån historiska händelser för det judiska folket. Händelserna visar ofta hur Gud är och vad Gud vill. Högtiderna utgår från den judiska tideräkningen som börjar 3761 f.v.t.</p>
---	---	--	---	---

Judendomen har ett antal högtider som alla böckerna nämner utom *Religionskunskap*, som inte nämner några högtider alls. De högtider som de andra böckerna nämner beskrivs av både *En mosaik* och *Söka svar* utifrån den religiösa kalendern. *En mosaik* förklarar också att högtiderna hänger ihop med gamla jordbruksårets tider för sådd och skörd och att högtiderna verkar sammanhållande för både familjen och för judar runt om i världen. *Religionskunskap* menar att de judiska högtiderna är till för att visa hur gud är och vad gud vill.

Religionskunskap 1 har tagit upp elva högtider, *En mosaik* sex, *Söka svar* fem och som ovan nämnt *Religionskunskap* inga. Alla läroböckerna har olika vinklar på sättet att beskriva högtiderna i Judendomen men de är överens om att det är högtiderna som formar det judiska livet.

5.2.4.2 Läroböckernas presentation av de olika högtiderna inom Kristendom

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Högtider som inte alla böckerna tar upp.	<ul style="list-style-type: none"> • Advent • Jul • Fastan • Långfredag och påsk • Kristi himmelfärdsdag • Pingst • Alla helgons dag • Trettondag jul • Maria bebådelsedag • Midsommardagen • Fettisdagen 	Boken tar inte upp några kristna högtider.	<ul style="list-style-type: none"> • Jul • Advent • Påsk • Pingst 	<ul style="list-style-type: none"> • Söndag (firas till minne av Jesus uppståndelse) • Trettondag jul • Juldagen • Advent • Maria bebådelsedag • Fastetiden • Påsk • Kristi himmelfärdsdag • pingst • Alla helgons dag • Domssöndagen
Högtider som alla böcker tar upp				
Hur högtiderna beskrivs i de olika böckerna.	Den kristna kyrkan har ett så kallat kyrkoår som bygger på Jesus liv. Alla kristna högtider firas till minne av Jesu liv, död och uppståndelse. I boken finns som ett hjul som visar alla högtider på året och vilken ordning de infaller. Det finns också en närmare förklaring av varje högtid.		Boken tar endast upp fyra högtider och beskriver det som det kristna kyrkoårets viktigaste högtider. De förklaras kort om hur de uppkommit.	Alla kristna högtider har samband med Jesus. Förklaras först genom löpande text i hur det kristna högtidsåret ser ut. Alla högtiderna förklaras också i ett historiskt perspektiv och vad de innebär. Påsken anses vara den viktigaste högtiden inom kristendomen.

Läroboken *Religionskunskap* nämner inga högtider och kommer därför inte nämnas i denna sammanfattning. Läroböckerna förklarar de kristna högtiderna utifrån det kristna kyrkoåret och *Religionskunskap 1* menar att påsken är den viktigaste högtiden och både denna och *En mosaik* tar upp att de kristna högtiderna bygger på Jesus liv, död och uppståndelse. *Söka svar* nämner endast fyra högtider som de beskriver som kristendomens viktigaste; Jul, advent, påsk och pingst. Alla läroböckerna gör en historisk beskrivning av hur högtiderna uppkommit och sen en förklaring vad själva högtiden innebär.

5.2.4.3 Läroböckernas presentation av de olika högtiderna inom Islam

	Religionskunskap A		Religionskunskap 1	
Titel	En mosaik	Religionskunskap	Söka svar	Religionskunskap 1
Högtider som inte alla böckerna tar upp.	<ul style="list-style-type: none"> Eid al-fitr (fastebrytandets fest) Eid al-idha (offerfesten) Nyår/hijradagen (firas till minne av profeten Muhammeds utvandring från Mecka till Medina) Ashura (firas för sunniter till minne av den dag då Moses befriades ur Egypten.) Shia muslimerna firar till minne av Hussein som dödades i slaget vid Karbala och blev martyr. Mavlid al-Nabi (Muhammeds födelsedag) Leylat al Qadr (Ödets natt) 	Denna bok tar inte upp några högtider inom Islam	<ul style="list-style-type: none"> Eid al-fitr (fastebrytandets fest) Eid al-idha (offerfesten) 	<ul style="list-style-type: none"> Eid al-fitr (fastebrytandets fest) Eid al-idha (offerfesten) Ashura (sorgehögtid till minne av Husayn som dog i en strid om vem som skulle bli Islams ledare, skedde i Karbala år 680) Mawlid al-Nabi (Muhammeds födelsedag) Miraj (Muhammeds himmelfärd) Al-hirja (muslimska nyåret) Ramadan (fastemånad) Laylat al-qadr (firas till minne av den natt Muhammed fick sin första uppenbarelse)
Högtider som alla böcker tar upp.				
Hur högtiderna beskrivs i de olika böckerna.	Den muslimska tideräkningen följer månen och är därför elva dagar kortare än solåret. Detta innebär att högtiderna inte infaller vid samma tid från år till år. De viktigaste högtiderna är Eid al-fitr och eid al-idha. I boken finns som ett hjul som		Eid al-fitr står nämnt i hur det är att vara muslim i Sverige. De tar där upp att skolor och arbetsplatser i Sverige ibland firar denna högtid. Eid al-idha står omnämnd som en del i vallfärden som den	Islams kalender följer månåret medan den västerländska efter solåret. Därför inträffar de olika högtiderna vid olika årstider från år till år. De viktigaste högtiderna är Eid al-fitr

	visar alla högtider på året och vilken ordning de infaller. Det finns också en närmare förklaring av varje högtid.		avslutande vandringen runt Kaba. Den firas i hela den muslimska världen, då som en offerhögtid där man ger till de hemlösa.	och eid al-idha.
--	--	--	---	------------------

Läroboken *Religionskunskap* nämner inga högtider och kommer därför inte att nämnas i denna sammanfattning. Både *En mosaik* och *Religionskunskap 1* många högtider, *En mosaik* nämner sex och *Religionskunskap 1* åtta. *Söka svar* nämner två, Eid al-fitr (fastebrytandets fest) och Eid al-idha (offerfesten). Dessa två högtider menar alla läroböckerna är de viktigaste. *En mosaik* och *Religionskunskap 1* presenterar högtiderna genom att förklara hur muslimerna räkna år, så kallat månår istället för vårt solår. Därmed menar de båda läroböckerna att muslimernas högtider inte infaller samma årstid från år till år utan ”förskjuts” hela tiden. *Söka svar* har valt ett helt annat sätt att presentera Islams högtider, de presenterar först Eid al-fitr i kapitlet om hur det är att leva som muslim i Sverige och att Eid al-fitr firas ibland på skolor och arbetsplatser. El al-idha står omnämnt som en del av vallfärden som den avslutande vandringen runt Kaba. Den firas i hela världen som en offerhögtid.

5.2.4.4 Sammanfattande analys av läroböckernas presentation av högtider inom de abrahamitiska religionerna

Gemensamt för alla läroböckerna är att alla högtider beskrivs historiskt, det vill säga varför de uppkommit och för vilken anledning de firas. Alla högtider i alla religionerna beskrivs också hur de firas av de flesta människorna inom den givna religionen. Läroboken *Religionskunskap* nämner inte några högtider inom någon av de abrahamitiska religionerna, detta gör att denna bok inte kommer nämnas eller räknas med i den här sammanfattande analysen. Variationen är stor när det gäller antal högtider som finns med. *Söka svar* har valt att bara nämna de största och viktigaste högtiderna inom varje religion. Alla läroböckerna presenterar de olika högtiderna genom att förklara respektive religions tideräkning och på så sätt förklara när de firas utifrån. Den enda läroboken som inte tar upp detta är *Söka svar* i Islam.

5.3 Sammanfattning av resultat och analys

Det är ingen större skillnad mellan hur de olika läroböckerna beskriver judendomens, kristendomens och islams gudsbild. Skillnaden ligger i vilken utgångspunkt beskrivningen av gudsbilden har. Utgångspunkten är en historisk kontext, jämförande, treenigheten eller religionens trosbekännelse.

I beskrivningen av religionernas riter nämner alla läroböckerna gudstjänsten, dock finns det en skillnad hur ingående gudstjänsten beskrivs. Judendomens och islams riter beskrivs med en tydligare utgångspunkt i vardagen jämfört med hur kristendomens riter beskrivs. Söka svar beskriver ett betydligt mindre antal riter jämfört med de andra läroböckerna.

Alla läroböcker presenterar de olika inriktningarnas ursprung utifrån en historisk synvinkel. I läroböckerna är det kristendomens inriktningar som beskrivs mest ingående, medan islams inriktningar beskrivs mest kortfattat. Söka svar är den lärobok som kortast beskriver religionernas inriktningar.

Alla läroböcker beskriver de abrahamitiska religionernas högtider ur ett historiskt perspektiv och hur de firas. Alla läroböcker presenterar de olika högtiderna genom att förklara respektive religions tideräkning. Den enda boken som inte gör detta är Söka svar i sin beskrivning av islams högtider.

6. Diskussion

6.1 Läroboken och läroplaner

Enligt Ammert (2011) är läroboken ett resultat av ett urval som gjorts utifrån läroplanens och kursplanens krav, samt utifrån elevers och lärares behov(a.a.). Läroböckerna innehåller en beskrivning av de abrahamitiska religionernas gudsbild, riter, inriktningar och högtider vilket är ett resultat av läroplanernas krav.

6.1.1 Religionskunskap A

Enligt Lpf94 ska undervisningen i religionskunskap A ge kunskaper om religionernas innehåll och traditioner, samt ge ökad förståelse för människor med olika religioner. Det står även i Lpf94 att undervisningen ska ge ökade kunskaper om religionernas huvudtankar, värderingar och uttrycksformer. För betyget G i religionskunskap A krävs det att eleven jämför riter, traditioner och levnadssätt i olika religioner. Eleven ska även kunna redovisa sådana kunskaper om kristendomen och några andra världsreligioner som ökar förståelsen för olika livsmönster bland människor i den närmaste omgivningen. För betyget VG ska eleven ge exempel på religioners betydelse för individ och samhälle, nationellt och internationellt och För betyget MVG ska eleven upptäcka likheter och skillnader mellan kristendomens och några andra världsreligioners grundtankar och uttryckssätt och tillämpar dem på aktuella frågor såsom kvinno- och samhällssyn i ett aktuellt och ett historiskt perspektiv.

De abrahamitiska religionernas gudsbild är en del av en religions innehåll och huvudtankar, samt en utgångspunkt för de troendes värderingar. Bägge läroböckerna ger en likartad bild av de abrahamitiska religionernas olika gudsbilder, i relativt hög utsträckning använder de samma eller liknande gudsförklarande begrepp. Detta görs inte endast vid förklaringen av samma religions gudsbild utan även mellan de olika religionerna. Bägge läroböckerna utgår från treenigheten vid beskrivningen av kristendomens gudsbild och vid beskrivningen av islams gudsbild utgår läroböckerna från en jämförelse med de andra två abrahamitiska religionernas gudsbild. För att nå betyget MVG krävs det att eleven kan beskriva likheter och skillnader mellan världsreligionernas grundtankar. Därför är det befogat att läroböckerna har en jämförande beskrivning. Det går att ifrågasätta varför det är islams gudsbild som ska beskrivas i en jämförelse med de andra. Läroböckerna svarar mot Lpf94:s krav i sina beskrivningar av religionernas gudsbild.

En religions riter är en del av religionens innehåll och uttrycksformer, samt en del av en religions tradition. Bägge läroböckerna svarar på läroplanens krav att beskriva riter inom de abrahamitiska religionerna. Läroplanen skriver inte hur många riter som ska beskrivas. ”En mosaik” beskriver betydligt fler riter än ”Religionskunskap”. Eleven ska förstå och ha kunskaper om de abrahamitiska religionerna som ökar förståelsen av olika livsmönster som människor har. Läroböckernas beskrivning av judendomens och islams riter har en tydligare koppling till vardagen än kristendomens. Det är därmed lättare för eleverna om de läser läroboken att förstå judars och muslimers livsmönster.

En religions innehåll, traditioner, värderingar, grundtankar och uttrycksformer kan variera mellan olika religionsinriktningar. Ingen av de två läroböckerna har med någon beskrivning av inriktningarna som berör alla dessa områden. Läroböckerna har en mest ingående beskrivning av kristendomens inriktningar, därefter judendomen och kortast beskrivning är det om islams inriktningar. ”Religionskunskap” beskrivning av shiaislam är den beskrivning som är längst ifrån läroplanens krav. Detta eftersom att beskrivningen av shiaislam är begränsad till en beskrivning av martyrskap. Slutsatsen är att läroböckerna på detta område inte lever upp till kursplanens krav.

Läroboken ”Religionskunskap” beskriver eller nämner inga högtider. I kursplanen används inte begreppet högtid och det är en tolkningsfråga om högtider är relevant för kursen. En religions högtider är dock en del av en religions innehåll och uttrycksformer, samt en del av en religions tradition, så fast att kursplanen inte kräver kunskaper kring högtider så finns det en stark koppling mellan högtider och kursplanens innehåll. ”En mosaik” nämner och förklarar flest högtider i kristendomskapitlet jämfört med kapitlen om judendomen och islam.

Kursplanen gör ingen åtskillnad mellan de olika religionerna, det gör däremot läroböckerna när det kommer till deras beskrivning av religionernas riter, inriktningar och högtider.

6.1.2 Religionskunskap 1

Enligt Lgy11 ska undervisningen i religionskunskap 1 bredda, fördjupa och utveckla kunskaper om religioner. Kursplanen betonar att kunskaper och förståelse för kristendomen och dess traditioner är av särskild betydelse. Eleverna ska ges möjlighet att reflektera och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla förståelse för olika sätt att tänka och leva. Enligt kursplanen ska vetenskapliga resultat ligga till grund för ämnet. Enligt kunskapskraven för betyget E ska eleven översiktligt kunna redogöra för och analysera världsreligionerna, samt översiktligt kunna redogöra för deras kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. Eleven ska kunna analysera

världsreligionerna utifrån olika tolkningar och perspektiv. Vidare ska eleven översiktligt redogöra för likheter och skillnader mellan världsreligioners människosyn och gudsuppfattningar. För de andra betygen krävs det att elevens prestationer gradvis är mer utförliga. Det är dock samma kunskaper och förmågor som är utgångspunkten.

Att de två läroböcker som är utformade för religionskunskap 1 beskriver gudsbilden inom de olika abrahamitiska religionerna är i linje med kursplanens innehåll. Läroböckernas beskrivning av gudsbilderna är i hög grad väldigt lika, både inom samma religion och mellan religionerna. Likheten gör det svårt för eleverna att nå upp till kunskapskravet eftersom att kravet är att eleven ska kunna redogöra för skillnader mellan gudsuppfattningarna.

Riter är centrala för en religions innehåll och är ett uttryck för religionsutövarna vilket gör det till ett befogat innehåll i läroböckerna och i linje med kursplanen. Riter uttrycks inte i kursplanen som något som måste vara med och därmed inte hur ingående de ska beskrivas och hur många. Därför når båda läroböckerna inom detta område upp till kursplanens krav, trots att läroboken ”Religionskunskap 1” är den lärobok som beskriver flest riter inom alla religionerna. Kursplanens betoning på kunskaper om kristendomen kan tolkas som om att eleverna ska lära sig mest om kristendomen. Görs denna tolkning så lever inte läroböckerna upp till kravet eftersom att det beskrivs flest riter inom Islam. Enligt kursplanen ska eleven ha kunskap kring religionens kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden. En religions riter är en stor del av en religions uttryck och kännetecken. Ingen av läroböckerna anlägger alla dessa olika perspektiv i sin redogörelse av riterna.

Att läroböckerna beskriver olika inriktningar inom religionerna är i linje med kursplanens innehåll. Detta eftersom att det inte finns någon inriktning inom religionerna som är så dominerande att det endast är väsentligt att beskriva den. För att helt nå upp till kraven i kursplanen bör varje inriktnings kännetecken och uttryck historiskt, i samtiden, i Sverige och i omvärlden beskrivas. Ingen av läroböckerna når upp till detta. Kristendomens huvudinriktningar beskrivs mest ingående, det är en tolkningsfråga om detta är i linje med kursplanen.

Högtider är centrala för en religions innehåll och är ett uttryck för religionsutövarna vilket gör det till ett befogat innehåll i läroböckerna och i linje med kursplanen. Bägge läroböckerna har med ett antal högtider, ”Religionskunskap 1” innehåller flest. Högtiders framskjutna roll inom en religion gör att det kan tolkas vara bristfälligt av ”Söka svar” att endast nämna två islamska högtider. Det är dock inget som strider mot kursplanen. Läroböckerna lägger inget särskilt fokus på kristendomens högtider, vilket är en tolkningsfråga utifrån kursplanens centrala innehåll.

6.2 Lärobokens funktion

Svensson (2000) menar att läroboken är producerad för en viss kontext, den institutionella skolan (a.a.). Läroboken ska också enligt Strömquist (1994) vara kunskapsengagerande och den ska ha som uppgift att utveckla läsarens kunskapsstrukturer (a.a.). Olika studier har också visat att läroboken har olika funktioner beroende på hur den används. Enligt Holmén (2006) är läroboken den viktigaste faktorn i undervisningen och det är utifrån denna som läraren gör sin planering (a.a.). Även skolverket (2006, nr 284) menar att läroboken har en stark påverkan på undervisningen (a.a.).

I denna studie användes en komparativ textanalys som undersökte skillnader och likheter mellan läroböckernas framställning av de abrahamitiska religionernas gudsbild, riter, inriktningar och högtider. De fyra läroböckerna som studerades skiljde sig åt i både innehåll och stil. De skillnader som studiens resultat visar är bland annat med vilken utgångspunkt de väljer att beskriva olika inriktningar, riter, gudsbild och högtider. De olika utgångspunkterna är en historisk kontext, jämförande, treenigheten eller religionens trosbekännelse. De abrahamitiska religionerna har en tydlig kronologisk ordning och det beskrivs också utifrån denna med början av den gemensamma historien. I alla fyra läroböckerna syns det tydligt hur judendomen beskrivs mer historiskt än de andra religionerna. De fyra olika delarna vi valt att studera är gemensamma för alla religioner och det är dessa fyra delar som utgör största delen av en religion. *Söka svar* är den bok som har med alla de fyra kategorier vi tagit upp men har valt att endast beskriva de allra viktigaste högtiderna, kortfattat om inriktningarna och så vidare. *En mosaik* och *Religionskunskap 1* har mer ingående fakta om både gudsbild, inriktningar, riter och högtider. Läroboken *Religionskunskap* nämner inga högtider alls, vilket gör att en viktig del av religionen missas.

Eftersom ovannämnda studier visar att läroboken har en betydande roll i undervisningen krävs en del av läroboken. Englund (1999) menar att läroboken har fem funktioner som har inflytande på undervisningen. En av dessa funktioner är lärobokens auktoritära roll, då den anses vara kunskapsgaranterande. I detta fall om man skulle se boken *Religionskunskap* som kunskapsgaranterande finns brister i dess beskrivning av högtider inom samtliga abrahamitiska religioner. Andra faktorer, som kunskapskraven, kommer också in här men de diskuteras längre fram i studien. Om undervisningen har baserats på lärobokens kunskap uppfattar läraren att ett prov baserat på läroboken också följer kursplanens mål. Alla elever får inför provet samma studieunderlag. Detta är praktiskt för läraren och underlättar utvärderingen av eleverna. Det är för läraren tidskrävande att skapa ett eget kunskapsunderlag

till eleverna inför provet och ska provet baseras på elevernas lektionsanteckningar kan läraren inte veta om alla elever har samma underlag (a.a.).

Naeslunds studie visar att tidigare var lärobokens funktion ofta att vara det fullständiga lektionsunderlaget, idag är variationen större i användningen av läroboken. Det är vanligt att läraren låter eleverna läsa den som introduktion till ett delavsnitt. Läroboken ger även delmomentet en sammanfattande avslutning och kan fungera som examineringsunderlag. När läroboken dominerar undervisningen riskerar elevernas intresse och livsvärld komma i skymundan (a.a.). Denna studies resultat visar att skillnaderna mellan böckerna varierar och det finns läroböcker med brister och bör därför inte vara kunskapsgaranterande. Detta sätter också krav på läraren som måste kunna göra bedömningar av olika läroböcker och se var det finns brister som måste kompletteras, detta för att kunna uppnå de nationella kunskapskraven i läroplanerna.

6.3 Läroboken och lärande

Läroboken måste enligt Englund (2008) granskas kritiskt för att säkra elevernas undervisningskvalité. Både elever och lärare måste inta ett kritiskt förhållningssätt. Läraren kan också mista sin flexibilitet för att nå målen om läroboken har allt för stort inflytande på undervisningen. Eftersom studien endast gör en jämförelse av fakta mellan de olika läroböckerna kan inte en slutsats dras exakt eftersom alla lärare är olika och ingen undervisningssituation är någon annan lik. De olika läroböckerna som vi använt i studien har väldigt olika upplägg och stil. Korsell (2007) kom i sin intervjustudie fram till att lärare inte vill använda de läroböcker som strider mot deras syn på lärande. Detta leder till att det finns en vilja hos lärarna att vara en aktiv del av processen att köpa in läroböcker (a.a.). Om en lärobok ska vara anpassad till kunskapskraven och läroplanerna så borde alla böcker vara likvärdiga men så är inte fallet som resultatet visar i vår studie och när läraren ska välja lärobok måste både innehåll och stil passa läraren. Tidigare studier visar att innehållet i läroboken oftast behandlas aktivt av elever och lärare, detta arbetssätt underlättar elevers lärande. Det finns dock en risk om läroboken dominerar innehållet i undervisningen och begränsar elevers erfارande, det erfارande som Dewey¹² talar om (a.a.). Eftersom många studier visar att läroboken har en dominerande roll i undervisningen så kommer innehållet i denna att påverka vilka kunskaper eleverna får gällande i det här fallet de olika abrahamitiska religionerna.

---

¹² ”det erfارande som en människa är med om, eller tar till sig, medför en förändring både hos den som och i det som erfars” Englund (2011) om Deweys syn på erfارande.

6.4 Lärobokens innehåll

Enligt Härenstam (2000) och Holmén (2006) har elever en syn på lärobokens innehåll som en objektiv sanning(a.a.). En läroboksförfattare kan omöjligt ha en komplett kunskap om de religioner som behandlas i läroboken (Härenstam 2006). Lärobokens innehåll är resultatet av ett urval, vetenskapliga resultat måste summeras och göras gripbara (Selander 1988). Härenstam menar att detta urval påverkas av författarens värderingar av vad som anses vara viktig kunskap (Härenstam 2006)

I läroböckernas beskrivningar av de abrahamitiska religionernas gudsbild är likheterna stora, både mellan samma religion och mellan de olika religionerna. Det är många gudsförklarande begrepp som är gemensamma eller som har liknande betydelse. Om judendomens gudsbild använder *En mosaik* begreppet Kärleksfull, *Religionskunskap* använder omsorgsfull, *Söka svar* använder nådig och *Religionskunskap 1* använder omhändertagande. Det är fyra begrepp som beskriver liknande egenskaper. De andra religionernas gudsbild beskrivs med liknande begrepp. Det finns ett sådant mönster mellan läroböckerna att de använder likartade begrepp när de beskriver gudsbilden utifrån olika perspektiv. De olika författarna till läroböckerna har gjort ett urval kring de abrahamitiska religionernas gudsbild som påminner om varandra. Oavsett vilken lärobok som eleverna läser framställs likartade gudsbilder.

Beroende på vilken lärobok som elever läser får de olika bilder av de abrahamitiska religionernas riter, eftersom det råder en skillnad mellan läroböckernas beskrivning. Islams och judendomens riter har en tydligare koppling till vardagen. *Söka svar* är den lärobok som beskriver lägst antal riter, därefter är det *Religionskunskap*. Författarna till dessa läroböcker har gjort valet att inte beskriva fler. Extremfallet är *Söka svars* val att endast beskriva två judiska riter.

Faktaurvalet i läroböckerna vid beskrivningarna av religionsinriktningarna är relativt lika mellan läroböckerna med en del undantag. *Söka svar* är den lärobok som beskriver inriktningarna kortast och islams inriktningar är de som läroböckerna beskriver kortast. Extremfallen är *Söka svars* beskrivning av shiaislam där de endast nämner att 10% av muslimerna tillhör shiaislam och *Religionskunskap* fokuserar endast på martyrer i sin beskrivning av shiaislam.

Religionskunskap innehåller ingen beskrivning av högtider och *Söka svar* beskriver betydligt färre högtider jämfört med de andra två läroböckerna. Utgångspunkten för hur högtiderna beskrivs är lika mellan läroböckerna.

Det finns en problematik om Härenstam (2000) och Holmén (2006) har rätt i att elever upplever att läroböckernas fakta motsvarar sanningen. I en del fall får då elever olika uppfattning om vad sanningen är eftersom att läroböckerna i studien emellanåt skiljer sig åt. En och samma företeelse kan i läroböcker beskrivas på olika sätt beroende på vilket faktaurval som görs (Holmén 2006). Ett exempel är beskrivningen av shiaislam, faktaurvalet i läroboken *Religionskunskap* fokuserar endast på martyrskap. Detta kan ge bilden av att inriktningen skapades för att dessa muslimer har en starkare drivkraft att utföra självmordsattentat. *En mosaik* däremot innehåller ett faktaurval där grundläggande skillnader i trosuppfattningen beskrivs som bakgrund till inriktningens skapande. Det ligger även en problematik i att läroböckerna i en del fall är väldigt lika i sitt urval. Om faktaurvalet i läroböckerna inte stämmer överens med verkligheten är det väldigt många elever som trots detta tror att det är sanningen. Enligt Selander (1988) och (Hermansson Adler 2004) utgår författarna till läroböcker från vetenskapliga resultat (a.a.). Lärobokens begränsade utrymme och kravet på en konkret och gripbar text gör att det sker en förändring av det vetenskapliga resultatet (Selander 1988).

Skolverkets rapport (2006, nr. 285) och Härenstam (2006) skriver att det är omöjligt att skapa den perfekta läroboken (a.a.). Båda ger exempel på vad som kännetecknar den goda läroboken. Den ska vara nyanserad och beskriva innehållet utifrån olika perspektiv, samt vara problematiserande och allsidig (Skolverket 2006, nr. 285). Enligt Härenstam ska den goda läroboken ge läsaren olika perspektiv av innehållet och fokusera på likheter mellan religionerna (a.a.). Det finns en brist i läroböckerna att anlägga olika perspektiv, ofta beskrivs ett generaliserande innehåll. Ett exempel är beskrivningen av kristendomens riter där utförandet av de olika riterna sker med stor variation, något som inte läroböckerna uppmärksammar. Detsamma gäller gudsbilden där synen på Gud varierar mellan olika inriktningar inom de abrahamitiska religionerna och där ofta synen på Gud kan vara högst subjektiv.

Det finns många likheter mellan läroböckernas innehåll. Det kan bero på att läroböcker utformas så att så många som möjligt ska köpa dem, vilket gör att det finns en likriktning bland läroböckerna (Skolverket 2006, nr. 285).

För att eleverna ska förstå innehållet i läroböckstexterna krävs det att texterna ligger på rätt nivå (Reichenberg 2000; Ammert 2011). Studiens läroböcker innehåller texter som har en

liknande svårighetsgrad och i många fall använder de begrepp vars betydelse bör förklaras närmare. För att elever ska utveckla sitt språk krävs det att de utmanas med nya svårare begrepp, men för att de ska lära sig dem måste de förstå begreppens innebörd. Exempel på gudsförklarande begrepp som borde förklaras närmare är allsmäktig och upprätthållande.

6.5 Frekvensen i lärobokens användning i undervisningen

Läroboken används ofta i undervisningen (Englund 2011; Ammert 2011; Skolverkets rapport 2006, nr. 284; Bachmann 2005; Levén 2003). I de humanistiska ämnena används den inte lika ofta som i matematik och de naturorienterade ämnena (Skolverkets rapport 2006, nr. 284). I Englunds studie (2011) framkom det att lärobokens användning i SO-ämnena minskat de senaste åren. Enligt Holmén (2006) och Wikman (2004) är det oerfarna lärare som använder läroboken oftast. Detta resultat framkom inte i Levéns studie 2003.

Eftersom att läroboken används ofta i undervisningen får dess innehåll en stor påverkan på vad elever lär sig i skolan. Den empiriska studiens resultat där det framkom att läroböckerna ofta har ett liknande urval men där det även finns skillnader får därmed betydelse. Likhetererna gör att många elever möter samma faktaurval i undervisningen, medan skillnaderna gör att elever möter ett skiftande faktaurval. Ett skiftande faktaurval kan därmed ge elever olika kunskaper och uppfattningar om de olika religionerna. Om Holmén (2006) och Wikman (2004) har rätt är det elever till oerfarna lärare som påverkas mest av lärobokens faktaurval. Religionskunskap är ett humanistiskt ämne och därmed används läroboken inte lika frekvent som i de naturorienterade ämnena och matematik. Desto mer frekvent läroboken används i undervisningen desto mer betydelse får lärobokens innehåll.

6.6 Alternativ till läroboken

Vanliga anledningar till att lärare använder andra läromedel än läroboken är att de vill ge eleverna en grundligare kunskap, en mer aktuell bild, levandegöra ämnet, variera undervisningen och väcka intresset för ämnet (Skolverkets rapport 2006 nr. 285 och Korsell 2007). Skillnaderna och likheterna i studiens läroböcker får inte samma betydelse om deras faktaurval kompletteras med andra läromedel. En av anledningarna till att lärare använder andra läromedel än läroboken är att skolorna inte har råd att köpa in de läroböcker som lärarna efterfrågar. Den årliga budgeten för inköp av läroböcker är för liten för att ständigt ha aktuella och relevanta läroböcker i religionsundervisningen.

Internet är ett verktyg som kan kompensera för det begränsade urvalet i läroböcker. Det finns möjlighet att få en grundligare och en mer perspektivfylld kunskap. Ett exempel är om

elever vill ha lika mycket kunskap om islams inriktningar som kristendomens inriktningar. Vilket är något som inte studiens läroböcker erbjuder. Läroboken i kombination med andra alternativ gör att en mer grundlig och jämn kunskap om de olika religionerna kan erbjudas till eleverna. En förutsättning för att internet ska komplettera läroboken är att elever har tillgång till datorer. Enligt skolverkets rapport (2011, nr. 361) var fördelningen av datorer år 2009, 0,16 datorer per elev. I Svenssons (2011) studie som omfattade 20 gymnasieskolor ansåg lärarna att IT var ett komplement till undervisningen och att det inte kunde ersätta lärobokens roll (a.a.).

6.7 Metoddiskussion

Den här studien är baserad på en komparativ textanalys, en komparativ textanalys innebär att två eller fler texter analyseras med fokus på likheter och skillnader. Vi valde att studera fyra olika läroböcker där två är gjorda för Lpf94 och två för Lgy11. Anledningen till detta val var att vi ville se ifall det fanns någon skillnad mellan de olika läroböckerna eftersom kursplanen ändrats en hel del. Vi valde också att ha böckerna som vårt ”empiriska” material därför att vi antog att om vi intervjuat lärare om läroböckerna är det svårt att hitta någon som arbetat med alla de olika läroböckerna. Dessutom hade det blivit lärarens åsikter om själva läroboken. Den komparativa textanalysen passade eftersom att vi hade en fenomenologisk utgångspunkt som gjort att vi kunnat dela in de olika religionerna i fyra delar; gudsbild, riter, inriktningar och högtider. Eftersom alla de abrahamitiska religionerna innehåller detta var en komparativ textanalys möjlig. Det kan tyckas att vi bara skrapar på ytan i vår studie eftersom vi endast gör en faktajämförelse. Dock anser vi att en fördjupning hade endast varit genomförbar om en religion valts ut och studerats närmre men då hade ännu mindre av böckernas innehåll använts. Vi valde också att ha den komparativa analysen för att om vi skulle studerat olika stilar och språk på ett djupare plan hade vi behövt kunskap om författaren bakom läroboken och det hade vi inte heller möjlighet till.

7. Slutsatser

Studiens syfte var att undersöka vilket faktaurval författare till gymnasiekurserna religionskunskap 1 och religionskunskap A gör i sin beskrivning av de abrahamitiska religionerna.

Läroböckerna som utformats för gymnasiekursen religionskunskap A följer kursplanen i sina beskrivningar av de abrahamitiska religionernas gudsbilder, riter och högtider. Läroböckernas beskrivning av religionernas inriktningar når inte upp till kursplanens krav.

Kunskapskraven för religionskunskap 1 kräver att eleverna kan redogöra för likheter och skillnader i religionernas gudsuppfattning. Läroböckerna beskriver gudsbilderna väldigt lika och gör ingen jämförelse, vilket leder till att eleverna får svårt att utifrån läroboken nå upp till kunskapskraven. Kursplanen betonar att kunskaper om kristendomen är av särskild betydelse, det är en tolkningsfråga om detta innebär att eleverna ska veta mer om kristendomen eller inte. Läroböckerna anlägger inte i sina beskrivningar av religionernas riter och inriktningar alla de perspektiv som kursplanen uppmanar till. Läroböckernas beskrivning av religionernas högtider är i linje med kursplanens krav.

Lärobokens funktion är avgörande för hur undervisningen utformas av olika lärare. Baserat på tidigare studier kan man se tydligt att läroboken har en dominerande roll i undervisningen. Detta sätter höga krav på lärobokens funktion och innehåll.

Läroböckers innehåll är ett resultat av författarnas urval. Urvalet görs utifrån en anpassning av vetenskapliga resultat till läroboksformatet, kursplanen och författarens värdering av vad som anses vara viktig kunskap. Det finns en problematik om Härenstam (2000) och Holmén (2006) har rätt i att elever upplever att läroböckernas fakta motsvarar sanningen. I en del fall får då elever olika uppfattning om vad sanningen är eftersom att läroböckerna i studien emellanåt skiljer sig åt. En och samma företeelse kan i läroböcker beskrivas på olika sätt beroende på vilket faktaurval som görs. De olika författarna till läroböckerna har gjort ett urval kring de abrahamitiska religionernas gudsbild som påminner om varandra. Oavsett vilken lärobok som eleverna läser framställs likartade gudsbilder. Beroende på vilken lärobok som elever läser får de olika bilder av de abrahamitiska religionernas riter, eftersom det råder en skillnad mellan läroböckernas beskrivning. Faktaurvalet i läroböckerna vid beskrivningarna av religionsinriktningarna är relativt lika mellan läroböckerna med en del undantag. ”Religionskunskap A” innehåller ingen beskrivning av högtider och ”Söka svar” beskriver betydligt färre högtider jämfört med de andra två läroböckerna. Utgångspunkten för hur högtiderna beskrivs är lika mellan läroböckerna. Det som kännetecknar den goda

läroboken är att den ska vara nyanserad och beskriva innehållet utifrån olika perspektiv, samt vara problematiserande och allsidig. Det finns en brist i läroböckerna att anlägga olika perspektiv, ofta beskrivs ett generaliserande innehåll.

Läroboken används ofta i undervisningen. Desto mer frekvent läroboken används i undervisningen, desto mer betydelse får lärobokens innehåll.

Vanliga anledningar till att lärare använder andra läromedel än läroboken i undervisningen är att de vill ge eleverna en grundligare kunskap, en mer aktuell bild, levandegöra ämnet, variera undervisningen och väcka intresset för ämnet. Skillnaderna och likheterna i studiens läroböcker får inte samma betydelse om deras faktaurval kompletteras med andra läromedel. Ett sådant läromedel är internet som är ett verktyg som kan kompensera för det begränsade urvalet i läroböcker. Det finns möjlighet att få en grundligare och en mer perspektivfylld kunskap.

Referenslista

Litteratur

- Alm, L-G. (2009) *Religionskunskap – för gymnasiet kurs A*. Stockholm: Natur & Kultur AB
- Almgren, H. (2011) ”I huvudet på en läromedelsförfattare” i *Att spegla världen – läromedelsstudier i teori och praktik*. Ammert, N. (Red.) Lund: Studentlitteratur
- Ammert, N. (2011) ”Om läroböcker och studiet av dem” i *Att spegla världen – läromedelsstudier i teori och praktik*. Ammert, N. (Red.) Lund: Studentlitteratur
- Bachmann, K. (2005). *Læreplanens differens. Formidling av læreplanen til skolepraksis*. Trondheim: Pedagogisk institut
- Birkler, J. (2005) *Vetenskapsteori – En grundbok*. Stockholm: Liber AB.
- Englund, B. (2011) ”Vad gör Läroböcker?” i *Att spegla världen – läromedelsstudier i teori och praktik*. Ammert, N. (Red.) Lund: Studentlitteratur
- Englund, B. (2006) ”Vad har vi lärt oss om läromedel” i Skolverkets rapport nr. 284. *Läromedlens roll i undervisningen*.
- Englund, B. (1999) ”Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande” i *Pedagogisk Forskning i Sverige* årg 4 nr 4 s 327–348
- Eriksson, L., Flennegård Mattsson, M., Hedengren, U. (2012) *Söka svar*. Stockholm: Liber AB
- Göth, L., Rüter Lycken, K., Wirström, V. (2012) *Religionskunskap 1 – för gymnasiet*. Stockholm: Natur & Kultur AB
- Hellspong, L. (2001) *Metoder för bruktextanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Hermansson Adler, M. (2004) *Historieundervisningens byggstenar – grundläggande pedagogik och ämnesdidaktik*. Stockholm: Liber
- Hyldgaard, K. (2008) *Vetenskapsteori – En grundbok för pedagogiska ämnen*. Stockholm: Liber AB
- Holmén, J. (2006) *Den politiska läroboken*. Uppsala: 2006
- Härenstam, K. (2000) *Kan du höra vindhästen? – Religionsdidaktik, om konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur
- Härenstam, K. (2006) ”En granskning av hur religion/trosuppfattning framställs i ett urval av läroböcker”. I Skolverket (2006) *I enlighet med skolans värdegrund - En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Rapport nr. 285

- Karlson, K-G. (2011) ”Läroboken och makten – ett nära förhållande” i *Att spegla världen – läromedelsstudier i teori och praktik*. Ammert, N. (Red.) Lund: Studentlitteratur
- Karlsson, O. (2008) *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber
- Korsell, I. (2007) *Läromedel – det fria valet?* Stockholm: Liber
- Levén, S. (2003) *Lärares attityder till läromedel - Rapport om enkätundersökning bland lärare om läroböcker och läromedel*.
- Lärarnas riksförbund rapport (2012) *Makten över läromedlen – Lärarnas möjlighet att styra över läromedlen i undervisningen*.
- Malmgren, S-G. (2006) *Svenska akademins ordlista*. Stockholm: Norstedts
- Melander, B. (1995) ”Läsebokssvenska, bruksprosa och begreppslighet – en översikt över svensk språkforskning kring läroböcker” i Strömquist, S. (red.) *Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB
- Jansson, O., Karlsson, L. (2009) *En mosaik – religionskunskap A*. Falköping: Elanders AB
- Melin, L. Lange, S. (2000) *Att analysera text – Stilanalys med exempel*. Lund: Studentlitteratur
- Nelson, J. (2006) *Hur används läroboken av lärare och elever?* Tidskriften: Nordina nr. 4. Oslo: Naturfagcenteret
- Nilsson, I. (2004) ”Kvalitativa och kvantitativa metoder inom psykologin. Historiska kommentarer” i Allwood, C.M. (Red.) *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Naeslund, L. (1991) *Lärlärointentioner och skolverklighet – explorativa studier av uppgiftsutförande och arbetsförhållanden hos lärare på grundskolans högstadium*. Uppsala: HLS
- Reichenberg, M. (2000) *Röst och Kausalitet i lärobokstexter – en studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis
- Selander, S. Leeuwen, T. (1999) ”Vad gör en text?” i Säfström, C., Östman, L. (Red.) *Textanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Selander, S. (1988) *Lärobokskunskap*. Lund: Studentlitteratur
- Selander, S-Å. (1993) *Undervisa i religionskunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2011) *Eleverna och nätet – Pisa 2009 om 15-åringarsförmåga att söka, läsa och värdera digital information*. Rapport nr. 361. Stockholm: Fritzes
- Skolverkets (2006) *Läromedlens roll i undervisningen - Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Rapport nr. 284

Skolverket (2006) *I enlighet med skolans värdegrund - En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Rapport nr. 285

Starrin, B., & Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur

Strömquist, S. (1995) *Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren och Fallgren Studieförlag.

Svensson Juhlin, A-C. (2000) *Nya redskap för lärande : studier av lärarens val och användning av läromedel i gymnasieskolan* Stockholm: HLS förlag

Svensson, A-C. (2011) ”Hur används läroboken?” i *Att spegla världen – läromedelsstudier i teori och praktik*. Ammert, N. (Red.) Lund: Studentlitteratur

Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur

Pettersson, O., Åkerberg, H. *Interpreting Religious Phenomena*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

Wikman, T. (2004) *På spaning efter den goda läroboken – om pedagogiska texters lärande potential*. Åbo: Akademi förlag

Internetkällor

Ne.se – Sökord: Abraham

URL: <http://www.ne.se.ezproxy.bibl.hkr.se/lang/abraham/107307>

Datum och klockslag: 121205, Kl: 14:48

Svenska läromedels branschorganisationens undersökning om svenska skolor inköp av läromedel.

URL: <http://svenskalaromedel.se/laeromedelsbranschen/statistik.aspx>

Datum och klockslag: 121129, Kl: 13:43

Skolverket (2012) PM: *En beskrivning av slutbetygen i grundskolan 2009*

URL:http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2285

Datum och klockslag: 121204, Kl: 12:50

Skolverket (2012) PM: *En beskrivning av slutbetygen i grundskolan 2009*

URL:http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2898

Datum och klockslag: 121204, Kl: 12:50